

L'origen del patrimoni de la Pia Almoïna en el territori de Barcelona, a la primera meitat del segle XIV¹

Tomàs López i Pizcueta

0. Introducció

La Pia Almoïna de Barcelona ha estat, des de fa ja algun temps, objecte d'estudi per part d'alguns investigadors que han sabut tractar-la des de punts de vista diversos.

El treball que d'una manera orgànica proporcionà una visió general pel que fa al seu origen i posterior evolució és el que publicà, ja fa uns quants anys, Sanabre.²

A hores d'ara, els estudis més rigorosos que s'han dut a terme i que han tractat sobre l'origen de l'entitat són els publicats per Baucells,³ el qual puntualitza algunes apreciacions fetes per Sanabre, no gaire correctes. Aquests treballs són de consulta obligada per a tot aquell qui vulgui aprofundir sobre aquesta institució caritativa, apareguda a Barcelona l'any 1161.

També del mateix autor són tres catàlegs-inventari de la documentació en per-

1. Aquest treball correspon al capítol tercer de la meua Memòria de Llicenciatura que, dirigida pel Dr. Antoni Riera i Melis, va ser presentada el setembre de 1991 al Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona. La resta de capítols tracten sobre diferents aspectes relacionats amb aquest patrimoni immobiliari, com l'administració i el contingut d'aquest domini, els censos emfitèutics, i els aspectes socials que d'ell es deriven.

La realització d'aquest estudi ha estat possible gràcies a la beca de Formació de Personal Investigador, de la Generalitat de Catalunya, que em va ser concedida al gener del 1990.

2. SANABRE, J. *Los archivos eclesiásticos de la diócesis de Barcelona. II. El archivo de la Catedral de Barcelona*. Barcelona: Imprenta Pulcra, 1948.

3. BAUCELLS, J. «La Pía Almoïna de la Seo de Barcelona: origen y desarrollo», dins *A pobreza e assistência aos pobres na Península Ibérica durante a Idade Média*. Actas das 1as Jornadas Luso-Espanholas de História Medieval. Lisboa, 25-30 de septiembre de 1972, p. 73-135. I del mateix autor: «Gènesi de la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: els fundadors», dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña Medieval*. Volumen Misceláneo de estudios y documentos. CSIC, Barcelona, 1980. vol. I. p. 17-75.

gamí del Baix Llobregat, del Maresme i del Garraf que són de gran utilitat per tal de reconstruir l'origen i la història del seu domini.⁴

S'han realitzat altres estudis sobre la primera finalitat de l'entitat: l'alimentació dels pobres que eren servits diàriament en el seu menjador canonical. Així doncs, destaquen treballs com els de M. Echániz⁵ o C. Batlle,⁶ en els quals s'analitza el tipus, la quantitat i la qualitat de la dieta diària servida a aquests necessitats de la ciutat.

Tanmateix, l'estudi que ara presentem vol aprofundir sobre un punt que fins ara no ha estat gaire present en les recerques sobre aquesta entitat: l'origen del seu patrimoni. Malgrat tot, Sanabre ens deixà algunes notícies, encara que poques, i Baucells aporta un material insubstituïble que ens ha servit de fil conductor per tal de refer aquesta qüestió.

1. El marc geogràfic

Així doncs, l'objectiu d'aquest treball és mostrar l'origen del domini de la Pia Almoïna de Barcelona, dintre l'àmbit del *Territori de Barcelona*, des dels seus inicis fins al 1350, moment de gran transcendència per al camp català, a causa de la fam del 1333, coneguda com «lo mal any primer», i de la Pesta Negra del 1348.

Malgrat això, en les pàgines que seguiran, no s'arribarà a tot el que s'entén per *Territori de Barcelona*. Sols s'estudien aquells pobles d'aquest àmbit, que per la seva situació vers la ciutat de Barcelona, tenen unes característiques força rellevants i que podrien ser qualificats com a *semirurals*. La importància que el *Territori de Barcelona* i, més concretament, l'*Hort i Vinyet* —tot seguit en parlarem— tingueren vers la ciutat de Barcelona, fou cabdal. «Aquí és —explica J. Busqueta— on els rics burgesos, després d'especular amb el sòl urbà, adquiriren grans propietats, tot seguint el camí marcat per les institucions religioses —la Mitra, el Capítol catedralici, la Pia Almoïna, els monestirs...— i la petita noblesa. En alguns casos, com tindrem ocasió de comprovar, aquestes finques s'erigiren en veritables dominis senyorials.»⁷

4. BAUCELLS, J. *El Baix Llobregat i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: inventari dels pergamins*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1984; *El Maresme i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: inventari dels pergamins*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1987; i *El Garraf i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: inventari dels pergamins*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991.

5. ECHANIZ, M. «La alimentación de los pobres asistidos por la Pía Almoïna de la Catedral de Barcelona, según el libro de cuentas de 1283-1284», dins *Alimentació i societat a la Catalunya Medieval*. CSIC. Barcelona, 1988, p. 173-187. [Estudi dirigit pel Dr. Antoni Riera i Melis].

6. BATLLE, C. *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval*. (s. XIII). Episodis de la Història. Rafael Dalmau, editor. Barcelona, 1987.

7. BUSQUETA, J.J. *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar als segles XIII i XIV*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1991, p. 30.

Cal mostrar, doncs, quins eren els límits d'aquests dos espais. A hores d'ara, tot-hom qui vulgui estudiar i aprofundir sobre aquest punt ha d'anar a les obres de Carreras Candi,⁸ i de Maluquer i Viladot.⁹ Per al primer d'aquests historiadors, el *Territori de Barcelona*, a l'edat mitjana, era aquella zona «que anava de Montgat a Castelldefels i de la Gavarra i de la Serra de Cerola i Montcada al mar».¹⁰

Tanmateix, dintre aquest ampli espai n'existia un altre de dimensions més reduïdes, conegut com *l'Hort i Vinyet*.

Què s'entén, doncs, per *l'Hort i Vinyet*? Tal i com diu Maluquer Viladot, *l'Hort i Vinyet de Barcelona* és «el límite jurisdiccional de sus parroquias y de las de Santa María de Sans, San Vicente de Sarriá y San Martín de Provensals, según lo expresa concretamente la sentencia arbitral pronunciada por el Rey D. Jaime II y el venerable Pedro, obispo de Valencia, en 1310».¹¹

El mateix autor concreta encara més quines parròquies o llocs formaven part d'aquesta segona jurisdicció: «La villa de Gracia forma parte del huerto y viñedo porque en aquellos tiempos y hasta muy recientemente era un arrabal de esta ciudad. Los pueblos de San Gervasio de Cassolas y Las Cortes no existían en aquella época y como han crecido y se han desarrollado a la sombra de las parroquias de que formaban parte, de ahí que se les considere como comprendidos [...]».¹²

Exclou llocs com Horta i Sant Andreu de Palomar: «Los pueblos de Horta y San Andrés de Palomar, no cabe duda que están fuera del huerto y viñedo; son de aquellas tierras de *más allá* de que nos habla la explicada sentencia arbitral al exponer que satisfarán los laudemios, según costumbre».¹³

8. CARRERAS CANDI, F. «Notes sobre los orígenes de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona», en *Revista Jurídica de Cataluña*, xv (1909), p. 193-212, 241-244, 289-302 y 504-508; y xvi (1910), p. 26-34, 64-85, 122-133 y 145-153.

9. MALUQUER VILADOT, J. *Derecho Civil Especial de Barcelona y su término*. Barcelona: Imprenta «La Renaixensa», 1889.

10. CARRERAS CANDI, F. *Notes sobre los orígenes*, p. 200. Coincideix plenament MALUQUER VILADOT, J. *Derecho Civil Especial*, p. 24, quan afirma: «¿Cuáles eran en esta época los límites de la ciudad de Barcelona? No existe hasta 1319 documento alguno que señale hasta dónde alcanzaba la autoridad de los concellers, y por tanto cuáles eran los límites de nuestra ciudad; sin embargo, no titubeo en afirmar que Barcelona se extendía ya muchos años antes de esa época, desde Mongat a Castelldefels, y desde Montcada, Finestrelles, Collcerola y Molins de Rei, hasta doce leguas mar adentro.»

11. MALUQUER VILADOT, J. *Derecho civil especial*, p. 78. Coincideix a la lletra SOBREQÜÉS, J.; RIERA, S. «Els orígens medievals del Territori de Barcelona», *L'Avenç*, núm. 88 (1985), p. 12-13, quan afirma: «Paral·lelament a la configuració del terme de Barcelona que hem citat, en va aparèixer un altre, de més reduït, l'anomenat *hort i vinyet*. (...) Aquest terme incloïa les parròquies de Sants, Sarrià, Sant Gervasi i Sant Martí de Provensals, però no anava més enllà, i en quedaven excloses, per exemple, les parròquies de Sant Andreu de Palomar i Sant Genís dels Agudells.»

12. MALUQUER VILADOT, J. *Derecho Civil Especial*. p. 78.

13. MALUQUER VILADOT, J. *Derecho Civil Especial*. p. 79.

Podem resumir el dit fins ara, dient que: «vers la fi del segle XIII i començament del XIV es van definir dos termes de Barcelona: un de més reduït —*l'hort i vinyet*—, on la jurisdicció del Consell de Cent devia ser plena, tant civil com criminal, i un altre de més ampli —*el terme o territori de Barcelona* pròpiament dit— on la jurisdicció dels consellers era més indefinida, però que, en qualsevol cas devia incloure la jurisdicció criminal, privilegis de vitalles, i certs drets fiscals, com els reconeguts en el privilegi de 1488; [...]».¹⁴

Per tant, veiem tres espais concèntrics al voltant de Barcelona: la ciutat pròpiament dita, l'*Hort i Vinyet* i el Territori de Barcelona.

«En consecuencia y como a conclusión práctica de este estudio, las poblaciones a que me refiero son las siguientes: Barcelona, Las Corts, Sans, Esplugas, Hospitalet, Sarrià, Gracia, San Gervasio de Cassolas, Vallvidrera, Horta, San Andrés de Palomar, San Martín de Provencals, San Adrián del Besós, Santa Coloma de Gramenet, Cervelló, San Vicente dels Horts, Sant Just, Vall-llansana, Badalona, Mongat (Tiana), Molins de Rey, San Feliu del Llobregat, San Juan Despí, Cornellà, Prat del Llobregat, Gavá, San Baudilio del Llobregat, Viladecans y Castelldefels».¹⁵

Són vint-i-nou les poblacions que estarien dintre l'àmbit del *Territori de Barcelona*; malgrat això, només dotze seran tractades en aquest estudi.¹⁶ Els motius d'aquesta selecció han estat diversos.

Excloem la ciutat de Barcelona i les poblacions de l'Hort i Vinyet, ja que en aquests moments és en curs una investigació d'aquest àmbit geogràfic.

També queden fora les parròquies o llocs de les quals, malgrat que pertanyen a les terres de *més enllà* citades per Maluquer, no disposem de documentació en la secció de la Pia Almoïna de l'Arxiu Capitular de Barcelona, a causa que la institució no va estendre mai allà els seus dominis, o bé, que en l'època no existien tal i com avui les coneixem, o bé perquè l'Almoïna va tenir propietats en un moment posterior al que ara estudiem.

Podem concloure, per tant, que són dotze les parròquies que resten dintre aquest estudi: per la part nord de Barcelona, és a dir, la més pròxima al Besòs: Sant Andreu de Palomar, Santa Coloma de Gramenet i Badalona.

Per la part sud de la ciutat, la zona més pròxima al Llobregat: Viladecans, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Cornellà, Santa Eulàlia de Provençana (l'actual Hospitalet), Sant Feliu de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Boi de Llobregat i Molins de Rei.

14. SOBREQUÉS, J.; RIERA, S. *Els orígens medievals*. p. 13.

15. MALUQUER VILADOT, J. *Derecho Civil Especial*. p. 30.

16. Els pobles de Sant Climent i Sant Boi de Llobregat, no estan inclosos en la relació de parròquies del *Territori de Barcelona* proposada per Maluquer Viladot. Tanmateix, sí que ho són en la que ens ofereix Sobrequés. Per aquest motiu, també han estat incloses aquí, per això seran dotze les poblacions tractades en les pàgines següents.

2. La formació del domini

La font principal que he emprat per a dur a terme aquesta recerca ha estat el *Capbreu de 1317*, de la Pia Almoina, o també anomenat *Llibre Verd*.¹⁷ Aquesta font, d'una importància extraordinària per a l'història de l'Almoina i per als treballs d'història agrària, representa un moment important dintre de tota l'evolució de l'entitat i ens mostra d'una manera ordenada i sistemàtica tota l'estructura del domini de l'Almoina barcelonina.

Malgrat tot, la documentació específica en pergamí ha tingut un paper important que ens ha permès de veure quines varen ser les formes com l'Almoina formà i gestionà dit domini. Per tant, en les pàgines que seguiran a continuació es farà referència a escriptures com testaments, contractes de compra-venda o donacions *inter vivos*.

Per a fer més intel·ligible l'exposició, he dividit el discurs en dos grans apartats: en primer lloc, tractaré de la formació del domini fins al 1329. La segona part estarà centrada en l'evolució d'aquest patrimoni durant els anys 1330 i 1350.

2.1. La formació del domini fins el 1329

El 1329 i dintre l'àmbit del Territori de Barcelona la Pia Almoina era estesa tant al nord de la ciutat com al sud, i els seus dominis arribaven fins a les poblacions a les quals abans he fet referència.

Malgrat els entrebancs pels quals varen passar aquestes propietats, els mecanismes que va fer servir l'Almoina per a formar el seu patrimoni corresponen a dues pràctiques força habituals. D'una banda, aquelles escriptures per les quals l'entitat apareix passivament, és a dir, rebent: són les deixes testamentàries. De l'altra, les escriptures per les quals la institució adquirí dits dominis de manera conscient o, si més no, activament, com podrien ser els contractes de compra-venda o les permutes.

2.1.1. Santa Coloma de Gramenet. Per les notícies que ens ofereix Baucells, el 26 de juliol de 1240, trenta-cinc anys abans de la reforma de l'Almoina, Ramon de Plegamans, «fill d'una coneguda nisaga de burgesos i ciutadans barcelonins, veguer de la ciutat»,¹⁸ donà a la Catedral possessions a Gramenet, juntament amb altres a Badalona, Tiana i Alella, possessions que rebé de mans del rei Conqueridor.¹⁹

17. Aquesta denominació li és donada pel color verd de les seves tapes. A partir d'ara, indistintament *Capbreu* o *Llibre Verd*.

18. BAUCELLS, J. *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 34.

19. Em remeto doncs a l'obra de Baucells — *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 34-36— on s'explica l'història d'aquestes propietats.

El *Llibre Verd*, per la seva banda, ens mostra els dominis que, ja en el segle XIV, l'Almoïna posseïa a Santa Coloma de Gramenet i que vénen repartits en dos lots: les propietats que va deixar en el testament Ripoll de Cortades —*Redditibus Sancte Columbe de Grameneto, quod Rivipullus de Cortadis dedit Helemosina*—²⁰ i l'adquisició de la *Torra de Sancta Coloma*²¹.

La donació testamentària de Ripoll de Cortades, prevere i beneficiat de la Seu de Barcelona, data del 24 d'octubre de 1302, i els béns llegats representen una part important del domini de l'Almoïna en aquesta població. Abraça una quantitat de terres sotmeses al pagament del delme, així com tots els béns mobles i immobles i els drets que sobre aquests van existir.²²

Abans de l'adquisició de la Torre, l'Almoïna comprà un altre conjunt de propietats de no tanta entitat. És el format per censos i drets sobre béns situats a Santa Coloma i Badalona, que varen ser venuts a l'Almoïna per Pere Grony, fill de Jaume Grony, el 26 de març de 1310.²³

L'altra part del domini de l'Almoïna era constituïda per la Torre Baldovina, de la qual la institució adquirí la seva propietat a poc a poc.

Quan el 4 de juny de 1323 Pere Grony comprà als seus familiars la Torre per 40.000 sous,²⁴ va fer-ho —tal i com ens mostra l'escriptura del 16 de gener de 1324²⁵, ja que en la de venda no apareix— en nom propi, en el de l'Almoïna, en el d'Eimeric Bos, canonge de Barcelona, i en el del seu nebot, Francesc Grony, de tal

20. ACB, *Llibre Verd*, fol. 77 r.

21. ACB, *Llibre Verd*, fol. 79 r, també coneguda com Torre Baldovina.

22. Part d'aquestes terres eren sotmeses al pagament de la desena part de la collita, i són les que en el *Llibre Verd* apareixen entre les declaracions 29 i 61. En el testament s'expressen de la següent manera: *Decimum vero meum, quod habeo et accipio et habere et accipere debeo in parochia Sancte Columbe, et omnia alia bona mea, mobilia et immobilia, et iura universa quecumque, dimitto amore Dei, pro anima mea et pro animabus illorum, quibus ad restitutionem teneor et quibus per oblationem restitutio non fiet et pro animabus etiam omnium fidelium defunctorum Elemosine pauperum Sedis Barchinonie et pauperibus etiam qui ibi procuratur.* (ACB, *Testaments*, 4-17-19).

23. ACB, perg. 4-90-29. La presa de possessió d'aquests béns es troba en escriptura d'igual data: ACB, perg. 4-90-86. Els censos i els drets traspassats per aquesta venda consistiran en: el cens de dues quarteres d'ordi pagadores a la festa dels sants Pere i Fel·lix, damunt una vinya anomenada *Benifeta*, i damunt les seves pertinences, que té Dolça, muller del difunt Pere Batlle; tot l'ager —ara és el quint— damunt una vinya i les seves pertinences, que Pere Verdaguer té sota domini i alou del venedor a la parròquia de Badalona, al lloc anomenat Cistrells; tot l'ager —també serà la cinquena part— que rep damunt una vinya que té, també a Badalona, Jaume Carrera; el cens d'un morabatí anual pagador a la festa de Sant Andreu, que rep d'una parcel·la de terra amb albarda —*quandam pecia terre cum albarda*— i damunt les seves possessions, que són a la parròquia de Gramenet, la qual és en poder de Bernat Mascord; i finalment la cinquena part damunt una vinya que té Bernat Matas a la mateixa parròquia.

24. Vid. ACB, pergs. 4-90-31 i 4-90-31 bis.

25. Vid. ACB, perg. 4-90-116.

manera que, gràcies a aquesta compra, l'Almoina, que segons el contracte del 1323 havia posat 8.000 sous dels 40.000 que costà, obtingué el 20% de la propietat.

Per tal d'assegurar la concòrdia entre els quatre propietaris, es feren quinze parts amb caràcter d'indivís, les quals es repartiren, en un primer moment, de la manera següent: dues varen ser de Pere Grony, deu les va vendre al seu nebot Francesc, una va caure en mans d'Eimeric Bos i les dues restants les va vendre a la Pia Almoina, segons l'escriptura del 27 d'abril de 1327.²⁶

En el moment de redactar el *Capbreu*, l'Almoina posseïa tres parts, Pere Grony dues i el seu nebot Francesc les deu restants.²⁷

La tercera de les parts que era en poder de l'Almoina i de la qual ens informa el *Llibre Verd* correspon a la que va tenir de bon principi Eimeric Bos, i que en el seu testament de l'11 de juny de 1327 deixà a la institució.²⁸

Una mica més tard, segons una sentència arbitral datada el 5 de gener de 1330²⁹ Francesc Grony tindrà les deu parts que des d'un principi tingué, i la Pia Almoina

26. ACB, perg. 4-90-123: *In nomine Domini, noverint universi quod ego, Petrus Grunni, precen-tor Barchinone, filius Jacobi Grunni senioris, quondam, civis eiusdem civitatis, gratis et ex certa sciencia, vendo vobis, venerabilibus Petro Comitis et Michaeli de Palaciolo, canonicis Sedis Barchinone, procuratoribus et amministratoribus Elemosine pauperum eiusdem Sedis, ementibus nomine dicte Elemosine et ad opus eiusdem et eidem eciam Elemosine, in perpetuum et per franchum alodium, duas partes integraliter et pro indiviso, factis, scilicet, quindemcim partibus de tota ipsa Turre mea, vocata Balduvina, et de fortitudine et domibus et aliis hedificiis ibi constructis, et de molendinis, mansis, vineis et aliis omnibus honoribus et possessionibus suis et de vasis vinariis et aliis utensilibus et apparatibus eiusdem et de omnibus eciam redditibus, exitibus, proventibus et universis terminis, pertinentiis et iuribus eiusdem terris, quam ego habeo et possideo et habere et possidere debeo, per liberum et franchum alodium in parrochia Sancte Columbe de Gramaneto, diocesis Barchinone.* En l'escriptura del 20 d'abril del 1328, per la qual Pere Grony donà a l'Almoina les dues parts de la Torre que li correspogueren des d'un inici, es pot llegir l'explicació d'aquest repartiment tal i com va ser en un primer moment: *Et est sciendum quod ego emi predictam Turrem, cum omnibus et singulis supradictis, a Petro Grunni, quondam, nepote meo, de qua quidememptione plene constat per instrumentum publicum sive per instrumenta publica inde facta per notarium infrascriptum. Et post contractum dicte emptionis mee, ego vendidi de predicta Turre et aliis omnibus et singulis supradictis, procuratoribus dicte Elemosine, nomine eiusdem Elemosine, duas partes pro indiviso facis, scilicet, quindemcim partibus, et dicto Ffrancischo Grunni, nepoti meo, decem partes pro indiviso, et venerabili Eymerico Bos, quondam, canonico Barchinone, in cuius locum dicta Elemosina successit in hiis, unam partem pro indiviso.*

27. ACB, *Llibre Verd*, fol. 79 r: *En la Torra Balduvina de Santa Coloma e en lo seti, e en los molins, e en les honors e possessions e en lo movent de la dita Torre e dels molins e en los agrers e cençals deius escrits, deu aver l'Almoyna per si mateixa ab la part que. y lexa n. Eymeric Bos, fetes d'aque. n XV parts, III parts. El senyor en Pere Grony, qui feu la compra, II parts, e en Francesc Grony, X parts.*

28. ACB, *Testaments*, perg. 4-6-1: *Preterea dimitto dicte Elemosine Sedis Barchinone, (...); et totam eciam partem et ius, quam et quod habeo et possideo et habere et possidere debeo pro indiviso, in Turre vocata Balduvina et in molendinis et aliis honoribus et possessionibus et pertinentiis ac iuribus suis, que est in parrochia Sancte Columbe de Gramaneto, diocesis Barchinone.*

29. Vid. ACB, perg. 4-90-40.

les cinc restants: les dues seves, l'heretada d'Eimeric Bos i les dues heretades de Pere Grony, segons el testament datat el 20 d'abril del 1328.³⁰

Les deu parts de Francesc Grony van acabar³¹ en mans d'Arnau Ballester i en el seu testament del 16 de juny de 1348 les deixà a l'Almoïna amb la resta dels seus béns. Això va fer que la institució tingués la plena possessió de la Torre.³²

És aquest un clar exemple de les relacions que s'establiren entre el camp i la ciutat i, en aquest cas, entre l'*Hort i Vinyet*, d'una banda, i Barcelona, de l'altra. Aquestes relacions vingueren donades, entre altres, pels burgesos rics de Barcelona, que van veure en l'adquisició de béns rurals una manera d'enfortir-se i d'afermar-se dintre de les estructures feudals pageses. Són, en paraules de C. Cuadrada, els «senyors de la terra».

Així ho explica l'autora citada: «Però existeix encara una altra qüestió que es troba darrera de tot això. I és la de voler aprofundir en les actituds, especialment en les motivacions particulars que donen lloc a les accions contrastades. És a dir, examinar què volien aconseguir aquests ciutadans, què perseguïen. Des d'una primera i simple lectura dels fets, hom copsa que desitgen llur propi avanç social, constituïnt-se en «senyors de la terra», i esdevenir d'aquesta forma més semblants i adjacents a la noblesa de sang que no és la seva».³³

El tema de la Torre Baldovina de Santa Coloma ha estat tractat també per Joan Busqueta, el qual l'agafa d'exemple i model d'aquestes relacions camp-ciutat. Vegem, doncs, les seves paraules: «L'exemple que ens ofereix Pere Grony és clar; l'interès d'un grup acabalat de la ciutat envers la terra com a font de rendes. Un grup que cercava en el desenvolupament del domini senyorial un sistema que enfortís la seva posició. Posició hegemònica, d'altra banda, vinculada al poder municipal i a l'administració reial, aspecte que els permetia expandir-se territorialment, tot consolidant una zona d'influència de la ciutat que anava més enllà dels seus propis termes. No ens estranyi, doncs, trobar en els documents de la primera

30. ACB, *Testaments*, perg. 4-15-19: *In nomine Domini, noverint universi quod ego, Petrus Grunni, precentor Barchinone (...) dono et concedo in perpetuum et per franchum alodium, irrevocabiliter inter vivos, Domino Deo et Elemosine pauperum dicte Sedis, et vobis venerabilibus Raimundo de Vilalta et Michaeli de Palaciolo, canonicis Barchinone, procuratoribus et administratoribus dicte Elemosine, nomine eiusdem Elemosine recipientibus, duas partes integraliter, factis, scilicet, quindecim partibus, et totum eciam ius, quas et quod habeo et possideo et habere et possidere debeo pro indiviso in Turre vocata Balduvina, et in molendinis, vineis et aliis honoribus et possessionibus suis, et in vasis vinariis et aliis utensilibus et apparatibus eiusdem et iuribus suis, quam ego et dicta Elemosina et Ffranciscus Grunni, nepos meus, habemus et possidemus, communiter et pro indiviso, per liberum et franchum alodium, in parrochia Sancte Columbe de Gramaneto, diocesis Barchinone.*

31. Vid. BAUCCELLS, J. *El Maresme*, p. 36.

32. Vid. ACB, *Testaments*, perg. 4-1-3.

33. CUADRADA, C. *Sobre les relacions*, p. 168.

meitat del segle XIII la inclusió de Santa Coloma de Gramenet dintre de l'anomenat «Territori de Barcelona».³⁴

2.1.2. *Badalona*. La data de l'origen del domini de l'Almoina a Badalona és la mateixa que a Santa Coloma de Gramenet. Vingué de mans de Ramon de Plegamans, el 1240.³⁵ Rastrejant les notícies del *Llibre Verd*, la Pia Almoina a Badalona fou propietària també de tres masos: el Mas Llefia, el Mas Riba i el Mas Borràs. D'aquest petit conjunt, el més important és el constituït pel Mas Llefia, que passà a mans de la institució gràcies a dos importants fundadors de porcions:³⁶ Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona, i Bernat de Santa Eulàlia, rector de l'altar de Sant Miquel i administrador de l'*Almoina dels Dotze Pobres*, fundada per Berenguer de Palou.³⁷

Així doncs, el Mas Llefia fou el primer dels béns que obtingué l'Almoina a Badalona, i es remunta a l'etapa que podríem anomenar *pre-històrica* de l'entitat, moment en què encara existien diverses almoines coordinades, subjectes a diferents administradors.

Aquest mas passà a mans de l'entitat a causa de la venda que feren els germans Berenguer i Guillem Avinyó, a favor de l'*Almoina dels Dotze Pobres* que, com hem dit, fou instituïda per Berenguer de Palou el 24 d'agost de 1219,³⁸ el qual la donà a la Pia Almoina el 22 de gener de 1222.³⁹

34. BUSQUETA, J.J. *Una vila del territori de Barcelona*, p. 43.

35. Vid. nota n. 18.

36. Una porció era la ració diària de menjar que s'assignava a un nombre determinat de pobres per al seu sosteniment durant l'any. Foren portades a terme per persones de molt diversa procedència -beneficiats de la Seu, canonges, particulars- que, moguts pel seu afany caritatiu vers els pobres de la ciutat, vengueren o donaren en els seus testaments diners, censos damunt terres i altres béns, de tal manera que amb el fruit d'ells l'Almoina va poder portar a terme la seva finalitat.

37. Sobre el primer d'ells, vid. les obres de BAUCELLS, J. *Origen y desarrollo*, p. 93-95; *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 49-52; i *El Baix Llobregat*, p. 174. Sobre Bernat de Santa Eulàlia, vid. *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 52-54.

38. ACB, perg. 4-92-1: *Sit omnibus manifestum quod nos, Berengarius de Avinione et Guillelmus de Avinione, fratres, non vi nec metu, nec dolo inducti, nec seducti, nec circumventi in aliquo, sed gratis et mera propria voluntate, per nos et per omnes nostros, vendimus altari Sancti Michaelis, quod a domino Berengario Barchinoni Episcopo constructus est in ecclesia Sedis Barchinonis, et clerico predicti altaris presenti et futuro et pauperibus quos predictus Dominus Episcopus statuit, et tibi Guillemo Vinbaldi et tuis et cui volueris, totum, scilicet, ipsum mansum de Lifiano, cum omnibus suis pertinenciis et tenedonibus, quem Petrus de Deo, olim defunctus, voce emptionis sue vel aliis quibuscumque modis, per suum proprium alodium habebat et nos voce et successione ipsius Petri de Deo, habemus et habere debemus per nostrum proprium alodium in parrochia Sancte Marie de Bitulona, qui mansus cum domibus et orto et columbario seder in pariliata que fuit de Campo Sintillis, qui erat alodium dicti Petri de Deo.*

39. ACB, perg. 4-113-2: *Sit omnibus notum quod nos, Berengarius, Dei gratia Barchinone Episcopus, ob remedium anime mee, damus et assignamus et corporaliter tradimus altari Sancti Michaelis, in*

Uns quants anys més tard, el 29 de juny de 1257, Bernat de Santa Eulàlia, en paraules de Baucells «reassegurà les deixes d'aquell —de Berenguer de Palou— en béns a Mallorca i sobre les lleudes contra les quals s'havien aixecat veus contradictòries de gran relleu. Hi afegí, per la seva banda, el mas Llefia, (...)».⁴⁰

La menció més primerenca que coneixem del Mas Riba correspon al 24 d'abril del 1333, escriptura per la qual —entre altres— Pere Riba prestà homenatge als procuradors de l'Almoïna pel seu mas.⁴¹ Possiblement, l'Almoïna obtingué la propietat del dit mas amb anterioritat a la data del document. De tota manera, aquest document, que conté la donació o compra, no se'ns ha conservat.⁴²

2.1.3. Sant Andreu de Palomar. De Sant Andreu tenim documentades, d'una banda, unes poques escriptures per les quals es vengueren o establiren certs béns, que eren sota el domini de l'Almoïna. D'altra banda, una permuta per la qual l'Almoïna permutà béns d'aquí amb altres que començà a tenir a la ciutat de Barcelona.

El document més antic que disposem porta data del 10 de desembre de 1291 i en ell Ramon de Nàgera i Berenguer de Papiol, procuradors de la Pia Almoïna, establiren a favor de Pere Resclosa i de la seva dona Simona una vinya que l'Almoïna tenia per a la prepositura del mes de setembre, al lloc anomenat Orta.⁴³

Barchinone Sede constructo, et eius presbiterio et duodecim pauperibus ab ipso presbiterio, procurandis et reficiendis cotidie, totum honorem quem emimus de Guillelmo de Orta, in parrochia Sancti Juliani de Palaciolo, et totum honorem qui fuit quondam Petri de Deo, sicut emimus a Berengario et Guillelmo de Avinione, in parrochia Sancte Marie de Bitulona et Sancti Adriani, et domos et vineam quas emimus de Durfort in Barchinona, et domos quas emimus de Solsona, iuxta palacium nostrum et totum honorem qui fuit quondam Petri de Solario, et nos emimus ipsum a Durfort, in parrochiis Sancti Iohannis de Pinu et de Gavano.

40. BAUCELLS, J. *Gènesi de la Pia Almoïna*, p. 53. Les paraules del testament són: *Dimito Helemosine domini mei Berengarii de Palaciolo, bone memorie, quondam, Barchinone episcopi, omnes illos honores quos habeo, assetutas sive conquestas, placitando in parte et in parte emendo, de bonis meis sicut inferius in hoc testamento fuerint. (...) Item dono et assigno iam dicte Helemosine illam pariliatam que est in manso de Lifiانو, in parrochia de Bitulona, que emi a Petro de Podio et uxore eius, Guillelma.* (ACB, *Testaments*, perg. 4-3-191).

41. ACB, perg. 4-92-7.

42. En el document-càpbreu de Santa Coloma de Gramenet (ACB, perg. 4-90-56) redactat el 3 de juliol del 1361 i el 6 d'agost del 1362, es menciona el mas Reixac que és en mans de Sibil·la, muller de Ramon Reixac, i situat a Llefia. Aquesta notícia potser es pot referir a que es tractava d'un mas situat a la zona anomenada Llefia, o bé, que formava part, d'alguna manera, d'aquell mas.

43. ACB, perg. 4-66-3: *Sit omnibus notum, quod nos, Raimundus de Nagera, precentor Barchinone, et Berengarius de Papiolo, canonicus eiusdem Sedis, procuratores et administratores dicte Eleemosine, clamus et stabilimus, per nos et omnes successores nostros, vobis Petro de Resclosa et Simone, uxori vestre, et vestris et progeniei atque posteritate vestre, perpetuo ad bene colendum et meliorandum, et ad habendum omnique tempore in pace possidendum, quandam peciam terre cum vinea ibi plantata et pertinenciis suis de illa, videlicet, vinea quam dicta Eleemosina habet et tenet per preposituram mensis septembris, in territorio Barchinone, apud locum dictum Ortam.*

Quatre anys més tard, el 15 d'abril de 1295, una venda realitzada per Bonanata, muller de Bernat de Riera, i el seu fill Arnau, a favor de Pere Marquet, ens informa d'una altra possessió que tenia l'Almoina en aquesta parròquia. En virtut d'aquesta escriptura es vengué la meitat d'una vinya que tenien sota el domini de l'entitat, per a la prepositura del mes de setembre.⁴⁴

Aquesta prepositura administrava l'espai anomenat Vall d'Horta, que fou el terreny per on s'estengué l'Almoina dintre d'aquesta població. «A poc a poc —diu Joan Busqueta—, l'Almoina de Barcelona s'anirà enseyorint de terres i masos situats a la demarcació parroquial de Sant Andreu, si bé en una zona concreta: la Vall d'Horta, just l'espai administrat per la pabordia de setembre».⁴⁵

El 7 de juliol de 1300 Pere Sabadell, de la parròquia de Sant Andreu, i la seva muller Saurina, vengueren a Guillem de Calders, de la mateixa parròquia, una parellada de terra, plantada d'olivera i altres arbres, que tenien de l'Almoina, sota el domini de la prepositura del mes de setembre.⁴⁶

Finalment, dos anys més tard, el 18 de juliol del 1302, la Pia Almoina, en la persona de Jaume de Prat, prengué possessió d'un cens de dos morabatins i mig, que Guillem d'Agudells donava cada any, a raó de dues parcel·les de terra situades a la parròquia de Sant Andreu.⁴⁷

L'Almoina de Barcelona, mitjançant la permuta realitzada amb Guillem De Ruvira, fill de Ponç De Ruvira, ciutadà de Barcelona, el 27 de juny de 1306, engrandirà el seu patrimoni a Barcelona, a canvi de «perdre» part del que tenia a Sant Andreu de Palomar.

44. ACB, perg. 4-66-4: *Sit omnibus manifestum, quod ego, Bonanata, uxor Bernardi de Riaria, quondam, de parrochia Sancti Andree de Palomario, et ego Arnaldus de Riaria, filius eorum, uterque nostrum pro toto, gratis et ex certa sciencia, vendimus vobis, Petro Marcheti, de dicta parrochia, et vestris, perpetuo, medietatem integritem versus meridiem de illa pecia terre cum vinea ibi plantata, quam ex successione Bernardi de Riaria, quondam, filii mei, dicte Bonanate, fratrisque mei, dicti Arnaldi, habemus et tenemus per Elemosinam Sedis Barchinone et sub dominio, videlicet, et alodio prepositure mensis septembris canonice eiusdem Sedis in dicta parrochia Sancti Andree de Palomario in loco vocato Orta.*

45. BUSQUETA, J.J. *Una vila del territori de Barcelona*, p. 172-173.

46. ACB, perg. 4-66-5: *Sit omnibus manifestum, quod ego, Petrus Sabadelli, de parrochia Sancti Andree de Palomario (...) et ego Saurina, uxor Petri Agustini, (...) gratis et ex certa sciencia, vendimus vobis, Guillelmo de Calderiis, de dicta parrochia Sancti Andree de Palomario et vestris et cui volueritis, perpetuo, scilicet, ego dictus Petrus Sabadelli, quandam peciam terre cum vinea ibi plantata et cum oliuariis et aliis arboribus diversorum generum et pertinenciis suis, quam habeo in dicta parrochia, in loco vocato Orta, et teneo per Flemosinam, quam Berengarius de Spiells, quondam, precentor Barchinone, instituit in Sede Barchinone, sub dominio et alodio prepositure mensis septembris canonice Barchinone.*

47. ACB, perg. 4-66-132: *Induxerunt Jacobum de Prato, presbiterum, procuratoris nomine dictorum procuratorum dicte Elemosine, in possessionem vel quasi, cuiusdam censuales duorum morabatinarum et medii et de toto dominio, fatica et quolibet alio iure ipsius; et ipsum est censuale et dominium et fatiam et ius ipsius eidem tradiderunt. Quodque censuale facit et donat, quolibet anno, Guillelmus de Agudellis, pro duabus peciis terre ut dicitur que sunt in parrochia Sancti Andree de Palomario.*

Així doncs, l'esmentat Guillem De Ruvira donarà a l'entitat un cens de vuit morabatins que tenia damunt unes cases a la ciutat de Barcelona, al carrer de la Pelliceria,⁴⁸ i l'Almoïna li donarà un cens de quatre morabatins damunt una vinya, situada a Sant Andreu, prop la riera d'Horta.⁴⁹

2.1.4. Sant Feliu de Llobregat. La presència de l'Almoïna en aquesta població del Baix Llobregat s'inicià el 5 de març de 1325, quan Berenguer Durfort, fill de Guillem Durfort i d'Agnès, va vendre a l'entitat la vila i terme de Sant Feliu.⁵⁰ Un cop més, com succeïa a Santa Coloma, els «senyors de la terra» foren els qui encaminaren a l'Almoïna a establir relacions entre l'entorn rural i l'urbà. Així ho explica Joan Busqueta: «Una de les famílies més arrelades en aquesta banda del Pla eren els Durfort; un llinatge que senyorejava bona part d'aquella zona d'ençà, ja, de mitjans segle XIII. Efectivament, res pogueren fer uns pagesos de Sant Boi contra una sentència, llegida el 22 de juny de 1313, que els confirmava com a homes propis, solius i afocats per raó de les cases on vivien, sots domini de Bernat Durfort. D'altra banda, quan Berenguer Durfort, fill de Guillem Durfort, va haver de complir amb els deutes que tenia, es va despendre de la casa, la vila i el lloc de Sant Feliu de Llobregat, amb la fortalesa, el forn, la farga, els drets sobre els homes i dones propis, així com la batllia que s'estenia als termes parroquials de Sant Just Desvern, Sant Joan Despí i Santa Creu d'Olorda. Un extens domini que passava, l'any 1325, data de la venda, a la Pia Almoïna de la catedral de Barcelona, una institució benèfica que s'anava consolidant territorialment».⁵¹

48. ACB, perg. 4-30-198: (...) *Guillelmus Ruvira, filius Poncii de Ruvira, civis Barchinone, (...) permuto, et ex causa permutacionis dono et concedo vobis, dictis Gaucerando de Barberano et Raymundo de Vilalta, procuratoribus et administratoribus predictae Elemosine (...), imperpetuum, per proprium, liberum et franchum alodium, totum censuale octo morabatinorum et totum dominium et quodlibet aliud ius que (...) habeo et accipio et habere et accipere debeo, super quibusdam domibus, cum pertinentiis suis, quas heredes Nicholai de Magadins, quondam, ad censum duorum morabatinorum et medii; et super quibusdam aliis domibus cum pertinentiis suis, quas heredes Petri Arnaldi, ligador, quondam, ad censum trium morabatinorum; et super quibusdam aliis domibus cum pertinentiis suis, quas Bernardus de Podio, cotomerius, ad censum duorum morabatinorum et medii, habent et tenent pro me et sub dominio et alodio meo, in Civitate Barchinone, prope carrariam Pelliparie. Et est sciendum, quod omnes supradicte domus (...) sunt contigue.*

49. ACB, perg. 4-30-198: *Versa vice, nos supradicte, Gaucerandus de Barberano et Raimundus de Vilalta, canonicis Barchinone, (...) permutamus, et ex causa permutacionis donamus et concedimus (...) vobis, dicto Guillelmo De Ruvira, (...) perpetuo, per proprium, liberum et franchum alodium totum censuale quatuor morabatinorum et totum dominium et quodlibet aliud ius, que dicta Elemosina et nos, nomine ipsius, habemus et accipimus et habere et accipere debemus super quadam pecia terre cum vinea ibi plantata, et pertinentiis suis, quam vos, ad dictum censum dictorum quatuor morabatinorum, habetis et tenetis pro predicta Elemosina et sub dominio et alodio ipsius, in parrochia Sancti Andree de Palomario, subius Vilarrau, et prope riarium de Orta.*

50. Vid. ACB, perg. 4-82-37.

51. BUSQUETA, J.J. *Una vila del territori de Barcelona*, p. 34-35.

El preu d'aquesta operació va ser de 76.000 sous, dels quals Constança, vídua de Francesc Ferriol, va posar la meitat, per tal que la compra fos en comú i per indivís, tal i com es llegeix en el document d'1 de març de 1326.⁵²

Amb aquesta operació Berenguer va saldar els deutes que arribaven fins a 20.000 sous, i entre els quals tenia el dot de la seva germana Guillemona, casada amb Pere Martí.

La importància d'aquesta adquisició sols es pot comparar amb la dels senyorijs de Garraf, Sitges i Sant Martí Sarroca, jurisdiccions que formaren el que podríem considerar l'estructura principal del domini de l'Almoina.

Amb aquesta compra, l'Almoina no tan sols disposà de la materialitat d'uns béns determinats, sinó que serà l'única propietat de la institució, com afirma Baucells, «que incloïa la possessió de poder jurisdiccional del senyor d'un terme extens». ⁵³ En primer lloc, l'Almoina aconseguí la casa i la vila de Sant Feliu, amb el seu forn, farga i honors, possessions, termes, pertinences i tinences, que incloïen masos, terres, vinyes, boscos i homes i dones; també el dret a percebre les rendes provinents d'aquests dominis, així com a gaudir dels serveis, prestacions personals de tota mena i mals usos d'intestia, cugucia i eixorquia, prestats pel seus habitants.⁵⁴

52. ACB, perg. 4-82-9: *Attendentes insuper, que inter vos, dominam Constantiam, uxorem Ffrancisci de Ferriol, quondam, civis Barchinone, et nos nomine predicto, fuit contractum et conventum ad utilitatem dicte Elemosine que vos de bonis vestris solveritis medietatem dicti precii et que nos, nomine quo supra recolligeremus seu associaremus vos dicti emptioni seu Elemosine in medietate pro indiviso predictae Empcionis, dando, scilicet, et concedendo vobis et vestris, in perpetuum et per franchum alodium, medietatem pro indiviso tocius predicti locii de Sancto Felice et hominum et mulierum et omnium pertinentiarum et iurium suorum. Idcirco, nos Michael de Palaciolo, Marchus de Villa Nova et Fferriarius Ville, procuratores, syndici et yconomi supradicti (...) recolligimus seu assotiamus vos, dictam dominam Constantiam, dicte Elemosine in medietate comuniter pro indiviso predictae emptionis, dantes et concedentes vobis, nomine et auctoritate predictis ex hac causa, vobis dicte Domine Constatie et vestris et quibus velitis perpetuo, per liberum et franchum alodium, medietatem comuniter et pro indiviso tocius predicti loci de Sancto Ffelice et baiulie eiusdem et omnium mansorum, honorum et possessionum, hominum et mulierum et universorum iurium et pertinentiarum suarum.*

53. BAUCELLS, J. *El Baix Llobregat*, p. 129.

54. ACB, perg. 4-82-37: *Idcirco, ego Berengarius Durfortis (...) vendo vobis venerabilibus Raimundo de Vilalta et Eimeric Bou, canonicis Sedis Barchinone, procuratoribus et administratoribus Elemosine pauperum eiusdem Sedis, ementibus nomine dicte Elemosine et ad opus eiusdem, (...) in proprium et franchum alodium, predictum domum meam et villam el locum de Sancto Phelice, cum fortitudinis eiusdem et cum furno et fabrica et cum omnibus honoribus et possessionibus et cum suis terminis et pertinentiis ac tnedonibus, cultis et heremis, et iuribus univervis et cum hominibus et feminis, et ademprivis, mansis, terris, vineis, arboribus diversi generis, et cum censibus at agrariis, servitiis et senioratico, toltis, forciis, questiis, exercibus, cavalcatis et eorum redemptionibus, placitis, stacamentis, stabilimentis, cucuciis et exorquiis, laxationibus, intestationibus, inventionibus, iovis, traginis, erbis, pascuis et agnarium, montibus et planis, et melioramentis que ibi facere poteritis modo vel in posterum ad hec pertinentibus et debentibus pertinere.*

A més a més d'això —com ja s'ha dit abans— l'Almoïna tingué el poder jurisdiccional sobre el territori,⁵⁵ i això és el que de fet li confereix una importància sense precedents en l'història de la institució.⁵⁶

2.1.5. Sant Joan Despí. Pel que fa a Sant Joan Despí, observant sols la informació del *Capbreu*, no podem veure quins mitjans va fer servir l'Almoïna per tal d'engrandir el seu domini. Per aquest motiu he hagut de guiar-me exclusivament de la documentació en pergami.

Una important donació —de la qual ja hem parlat en tractar de Badalona— marca l'origen de la presència de l'Almoïna a Sant Joan Despí. Datada el 22 de gener de 1222,⁵⁷ fou realitzada per Berenguer de Palou, aquell qui en virtut d'aquesta mateixa donació deixà béns per a l'Almoïna a Badalona, Palou, Gavà i Sant Adrià del Besòs.

Igual com succeí a Badalona, la presència de l'Almoïna a Sant Joan Despí s'emmarca dins aquest període primitiu de la institució.

Una altra adquisició de no tanta importància correspon a la venda feta per Pere Adam i la seva dona Guillema a favor de l'entitat el 28 de juliol de 1268, per la qual vengueren a l'Almoïna nou censos en metàl·lic, agrers i capons sobre determinades vinyes.⁵⁸

55. Aquest poder jurisdiccional s'estenia també als termes parroquials de Sant Joan Despí, Sant Just Desvern i Santa Creu d'Olorda. En aquesta última població l'Almoïna únicament va posseir la jurisdicció que es desprenia de tal compra i estengué allà el seu domini vers la fi del segle XIV, quan Bartomeu de Miramat, notari de Molins de Rei, va fer donació testamentària del seu extens patrimoni a la institució, i que comptava com a part principal els masos de Miramat, Rubió i Vall.

56. ACB, perg. 4-82-37: *Et cum omnibus locis, iuribus, vocibus et actionibus realibus et personalibus, mihi et successoribus meis, in hiis et pro hiis (...) posterum competentibus et competituris, habui expressis et non expressis.*

57. Vid. ACB, perg. 4-113-2.

58. ACB, perg. 4-85-6: *omnes illos honores nostros et possessiones cum universis tenedonibus et iuribus suis, quos et quas, per proprium, liberum et franchum alodium, habemus et possidemus in parochia Sancti Iohannis de Pinu.* El document especifica la propietat útil d'aquests honors, així com els censos pagats per cada un d'ells, el terme de pagament i les afrontacions. I són els següents: Bernat Lunell, per una vinya pagarà, el dia de Sant Miquel, dos parells de capons; Domènec Calvo, paga quatre sous per una parcel·la de terra a Sant Miquel, i a la mateixa festa, per una vinya, la quarta part dels fruits i una gallina; a la festa de la Resurrecció, Arnau de Plassa donarà quatre sous i mig per una parcel·la de terra; Guillem Ferrer, el dia de Sant Miquel, el quart i tres parells de capons, i el dia de Nadal, tres quartans d'oli, tot això per una vinya; Bruneta, muller del difunt Arnau Campreciós, juntament amb la seva filla, pagaran a Sant Miquel per una altra vinya, la quarta part i dos parells de capons; el mateix dia, Bernat Cardona, per una vinya, la quarta part de tots els fruits i tres parells de capons; Arnau Franc, també per una vinya, el quart i dos parells i mig de capons a Sant Miquel; Jaume de Camp, el mateix dia, el quart, un parell de capons i quatre diners per un jornal, damunt altra vinya; i, finalment, Maria Gosse, el mateix cens a Sant Miquel, per una vinya.

Un any abans de l'inici de la confecció del *Capbreu*, Dolça, en el seu testament, que porta data del 19 de febrer de 1316, donà a l'Almoina un cens de quatre quarteres d'ordi que tenia i posseïa damunt una peça de terra plantada de vinya, que havia establert a Arnau Hom de Déu, d'aquesta mateixa parròquia, i que ella tenia per l'altar de Santa Eulàlia de la Seu barcelonina. D'aquest llegat manarà que siguin servits cada any el dia de la seva mort cinquanta pobres al menjador de l'Almoina.⁵⁹

En un moment posterior, el 5 de març de 1325, l'operació de compra de la qual ja hem parlat, per la qual l'Almoina va obtenir la vila i lloc de Sant Feliu, va incloure també drets sobre la batllia que s'estenia als dominis parroquials de Sant Just Desvern, Sant Joan Despí i Santa Creu d'Olorda.⁶⁰

Dos anys més tard, l'11 d'agost de 1327, Berenguer Gilibert feia homenatge de fidelitat als procuradors de l'Almoina pel seu mas —el Mas Gilibert— situat a la parròquia de Sant Joan Despí.⁶¹ No sabem pas quan es realitzà aquesta adquisició, però sí que podem afirmar que el mas no era dins les possessions de l'Almoina que es contenen en el *Capbreu*.

2.1.6. *Sant Just Desvern*. «L'Almoina amb la compra del senyoriu jurisdiccional de Sant Feliu de Llobregat el 1325, va adquirir drets sobre el terme de Sant Just Des-

59. ACB, *Testaments*, perg. 4-5-3: *Item post obitum dicte filie mee, dimito Elemosine Sedis Barchinone, pro anima mea, censuale quatuor quarteriarum orde et totum dominium, faticam et aliud ius, quod et que habeo et accipio et habere et accipere debeo, super quadam pecia terre cum vinea ibi plantata, et pertinentiis et iuribus suis, quam Arnaldus Hom de Deu, de parrochia Sancti Iohannis de Pinu, habet et tenet per me, in parrochia dicte ecclesie Sancti Iohannis de Pinu, et quam ego teneo per altare Sancte Eulalie, constructum in Sede Barchinone. Et predictum legatum dictarum quatuor quarteriarum orde, facio dicte Elemosine et procuratoribus eiusdem, ita videlicet: quod dicti procuratores dicte Elemosine, singulis annis, in die obitus mei, procurent de dicto censuali, in reffectorio dicte Sedis Barchinone, quinquaginta pauperes pro anima mea.* No sabem quan es va produir la mort de Dolça, però no és pas enganyós pensar que aquesta terra que deixà a l'Almoina fós una de les tres que Arnau Hom de Deu declara al *Capbreu*. *Item ibidem habet quandam vineam a Sen Martí, quam tenet Hom de Deu, et donat dicte Elemosine, de sensu: III solidos.* (ACB, *Llibre Verd*, Sant Joan Despí, no 24).

60. ACB, perg. 4-82-37: *Vendo vobis, venerabilibus procuratoribus supradictis ementibus nomine dicte Elemosine et ad opus eiusdem et eidem etiam Elemosine et quibus vos et succedentes vobis in ea volueritis et ordinaveritis, in porprium et franchum alodium, prout hec omnia melius et plenius, ut est dictum, ego et predecessores mei, huius terminis, et possidemus, vel quasi, et ego hodie habeo et teneo ac possideo, vel quasi, tam in dictis domo et villa ac loco de Sancto Phelice et terminis et iuribus ac pertinentiis suis, quam etiam in parrochiis Sancti Iusti de Vercio et Sancti Iohannis de Pinu.*

61. ACB, perg. 4-85-19: *Noverint universi quod die, qua computabatur tercio idus augusti anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo septimo, (...) Berengarius Giliberti, de parrochia Sancti Iohannis de Pinu, fecit homagium discreto Bernardo Reeyani, rectori altaris Sancti Vincencii, constructi in Sede Barchinone, eidemque administrotori Elemosine, Raimundi et Iohannis de Bagnariis, que fit in Sede Barchinone, racione, videlicet, mansi, quem dictus Berengarius Giliberti habet et tenet per predictam Elemosinam et sub dominio et alodio eiusdem, in parrochia supradicta, in loco qui dicitur de Plano.*

vern, derivats alguns de la jurisdicció i d'altres provinents de compres efectuades pels Durfort anteriorment, i li va propiciar l'ampliació del patrimoni amb transaccions documentades el 1328, el 1352 i el 1359».⁶²

Amb aquestes paraules resumeix Baucells la presència de l'Almoïna a la parròquia de Sant Just Desvern. Aquesta primera adquisició —la compra del senyoriu de Sant Feliu— ja ha estat tractada anteriorment.

Una d'aquestes compres que —malgrat no tingui tanta transcendència per a l'història de la institució— engrandí el seu patrimoni és la que portà a terme Guillem Gilabert, l'1 de juny de 1328, per la qual transmeté a l'entitat una vinya situada al lloc anomenat Pereyó, de la dita parròquia.⁶³

Dies més tard, el 13 de juny de 1328, igual com succeí a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, l'Almoïna engrandirà el seu patrimoni a prop de la ciutat, desent-se de part del seu domini que gaudia a la parròquia de Sant Just Desvern, gràcies a la permuta feta entre l'entitat i Martí de Podiata, rector de l'altar de Santa Maria Magdalena.

L'Almoïna li donarà un cens d'un morabatí, pagador a la festa de la Santa Creu de maig, damunt una vinya que havia establert a Guillem Gilabert, de la parròquia de Sant Joan Despí, situada a Sant Just Desvern, al lloc dit Parayló.⁶⁴ Amb aquest cens, Martí podrà fer cara a les despeses d'un aniversari instituit pel difunt Pere de Plana, a l'església de Sant Jaume; i a canvi cedirà a la institució un cens d'un morabatí sobre dues peces de terra, plantades de vinya, situades prop del Monestir de Vall Doncella, al lloc dit Magòria.⁶⁵

62. BAUCELLS, J. *El Baix Llobregat*, p. 156. Aquestes transaccions fan referència als documents ACB, perg. 4-84-9, 4-85-17, 4-84-47, 4-84-48, 4-84-19 y 4-84-49.

63. ACB, perg. 4-84-9: *Sit omnibus notum quod ego, Guillelmus Gilibert, de parrochia Sancti Iohannis de Pinu, gratis et ex certa sciencia, vendo vobis, venerabilibus Raimundo de Vilalta et Michaeli de Palaciolo, canonicis Barchinone, procuratoribus et administratoribus Elemosine pauperum Sedis Barchinone, ementibus nomine et ad opus dicte Elemosine et eidem eciam Elemosine, in perpetuum et per franchum alodium, quandam vineam cum terra, qua fundatur, cum introitibus et exitibus et omnibus pertinentiis et iuribus suis, continentem unam modiatam vel circa, quam habeo et possideo, per alodium franchum in Territorio Barchinone, in parrochia Sancti Iusti de Vercio, in loco vocato Pereyo.*

64. ACB, perg. 4-42-42a: *Sit omnibus manifestum, quod nos, Raimundus de Vilalta et Michaeli de Palaciolo, canonici Barchinone ac procuratores et administratores Elemosine Pauperum Sedis Barchinone, (...) permutamus et ex causa permutacionis damus et concedimus vobis, dicto Marimon de Podiata, ad opus anniversarii supradicti, totum censuale unius morabatini, et totum dominium et aliud ius, que dicta Elemosina et nos, nomine eiusdem, habemus et accipimus et habere et accipere debemus quolibet anno, in festo Sancte Crucis mensis madii, super quadam pecia terre cum vinea ibi plantata et cum pertinentiis et iuribus suis, quam Guillelmus Gilaberti, de parrochia Sancti Iohannis de Pinu, ad censum unius morabatini, habet et tenet pro dicta Elemosina et sub dominio et alodio ipsius, in parrochia Sancti Iusti de Vercio, in loco vocato Paraylo.*

65. ACB, perg. 4-42-42a: *Versa vice, ego, dictus Martinus de Podiata, rector dicti altaris Sancte Marie Macdalene, administrator dicti anniversarii quod Petrus de Plana, quondam, instituit (...) in*

2.1.7. *Cornellà*. Els béns corresponents al domini de l'Almoina a Cornellà giren al voltant d'una donació i d'una venda.

La donació es remunta també, com succeïa a Badalona i a Sant Joan Despí, a l'època anterior a la unificació de porcions feta per Arnau de Gurb, i que es conté en el testament del canonge Ramon Riera, datat el 31 de gener de 1241, pel qual deixà a l'Almoina *totum meum honorem de Corniliano*, que havia comprat abans a Berenguer de Montserrat.⁶⁶

Aquest honor, que en el seu testament apareix de manera poc explícita, es mostra més detalladament en l'escriptura de venda portada a terme per Berenguer de Montserrat, el 26 de setembre de 1239.⁶⁷

Terres, vinyes, arbres diversos, censos, un forn, cases i una franja de terra —*he-*

dicta ecclesia Sancti Jacobi, (...) permuto, et ex causa permutacionis dono et concedo vobis, nomine dicte Elemosine et eidem eciam Elemosine, imperpetuum, unum morabatium censualem cum dominio et alio iure pro rata eiusdem, de illis quatuor morabatini censualibus, dominio et aliis turibus eorum, quos et que dictus Petrus de Plana, racione empcionis quam inde fecit a Berengario de Casis, quondam, cive Barchinone, habebat et accipiebat per alodium super duabus peciis terre contiguas, cum vinea in eis plantata et pertinentiis suis, quam Guillelmus Serriani, cursor honorum, habebat et tenebat pro dicto Petro de Plana et sub dominio et alodio ipsius, in Territorio Barchinone, prope Monasterium de Vallis Donzelle, in loco que dicitur Magoria.

66. ACB, *Testaments*, perg. 4-17-5: *In Dei nomine, ego Raimundus de Riera, Barchinone canonicus, per gens ad romanam curiam, in meo pleno sensu et memoria, facio meum testamentum, in quo eligo manumissores meos, dompnum Bernardum de Villagranata, Barchinone archidiaconum, et Arnaldum de Pax et Magistrum martinum, Barchinone canonicos, et Guillelmum de Laceria et Bernardum de Calidis. Quibus rogando precipio, ut si me mori contigerit antequam aliud faciam testamentum, ipsi distribuant omnia bona mea sicut hic invenerint. Primum dimitto communi ecclesie Barchinone, totum meum honorem de Corniliano, quem emi de Berengario de Monteserrato et uxore eius. Aquest honor, tingut alhora per Ramon Riera i Mestre Martí, apareix també en l'escriptura per la qual aquest últim, ratificant la seva fundació de tres pobres feta el primer dia de maig del 1227, afegeix altres béns, part dels quals estan a Cornellà. ACB, *Libri Antiquitatum*, I, 392-392v, núm. 1106: *Nunc autem in presenti addo predictae donationi sive oblationi, ut predicti tres pauperes melius et uberius cotidie refficiantur, medietatem mee medietatis tocius illius honoris quem ego et Raimundus de Riarra, insimul, emimus de Berengario de Monte Serrato et uxore sua Berenagria in villa et in parrochia Corneliani, (...).*» Aquesta propietat inclourà tots els termes, pertinències, homes, dones, censos, fruits, servituts i drets: *Quam medietatem predictae mee medietatis tocius predicti honoris de Corniliano cum terminis et affrontationibus suis, instrumentis, omnibus tenedonibus suis, cultis et incultis, et cum hominibus et feminis, censibus, usaticis, fructibus, senioratico, servitutibus atque proventibus et quicquid iuris et proprietatis in hiis omnibus et singulis michi competunt aliqua racione, et cum omnibus ad hec pertinentibus et pertinere debentibus, et cum omnibus etiam locis et actionibus, realibus et personalibus michi competentibus et competituris, Canonica Barchinone habeat, teneat et possideat omni tempore, libere et in pace, simul cum omnibus aliis honoribus et possessionibus et censualibus, que iam dedi et obtuli dicte Canonice pro refectioe dictorum trium pauperum, (...).*» (Vid. BAUCELLS, J. *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 64-67).*

67. Vid. ACB, perg. 4-58-20.

remam et laboratam— situada prop del lloc dit Rovira, de la parròquia de Cornellà, eren el que formava el dit honor.⁶⁸

La venda a la qual ja hem fet referència al principi d'aquestes línies, per la qual l'Almoïna amplià aquí el seu domini, data de l'11 d'abril de 1309⁶⁹ i fou realitzada per Saurina, filla de Ramon Andreu. Per aquest contracte l'Almoïna adquirí vint-i-dos censos sobre terres i cases situades a Cornellà.⁷⁰

Totes aquestes propietats pertanyien a Saurina, que les havia rebut del seu pare, el qual, en el seu testament del 16 de febrer de 1304, la instituí com a hereva universal de tots els seus béns.⁷¹

Les propietats de Ramon Andreu apareixen especificades en el *Capbreu* i porten com a títol *Aquest es lo sensal d'en Ramon Andreu, quod est proprium Elemosine*.⁷²

Aquesta part del domini de l'Almoïna a Cornellà és de gran importància, ja que conté nombroses parcel·les de terres, tant de cultiu com de pastura, així com nombroses cases.

2.1.8. Santa Eulàlia de Provençana. El domini de l'Almoïna a Santa Eulàlia de Provençana coincideix amb la data de l'inici de l'Almoïna barcelonina. Fou Pere de

68. ACB, perg. 4-58-20: *Sit notum cunctis, quod ego Berengaria, uxor Berengarii de Monteserrato, filia quondam Bernardi de Podio Rubeo et uxoris eius Elliardis, quæ fuit filia Petri de Corniliano, sponte et mera liberalitate, non seducta in aliquo vel circumventa, et ego Berengarius de Monteserrato, maritus meus, vendimus per nos et nostros, vobis Raimundo de Riaria et Magistro Martino, Barchinone canonicis, et vestris et cui velitis, omnes honores et possessiones que habeo ego Berengaria, ex successione predecesorum meorum, per alodium franchum et liberum, in parrochia Sancte Marie de Corniliano, Barchinone territorii, in montibus et planis, per omnia loca, terras, videlicet, et vineas, cum arboribus diversi generis, et furnum et domos et censuale et quecumque alia per alodium habemus in eadem parrochia, quibuscumque modis vel quibuscumque rationibus; et, specialiter, illam faxiam heremam et laboratam, que est apud Ruviram in eadem parrochia.*

69. ACB, perg. 4-58-4.

70. ACB, perg. 4-58-4: *Sit omnibus notum, quod ego, Saurina, filia Raimundi Andree, quondam (...) vendo vobis, venerabilibus Raimundo de Vilalta et Berengario de Laceria, canonicis Barchinone et procuratoribus Elemosine Sedis Barchinone et ementibus ad opus dicte Elemosine et aliis procuratoribus dicte Elemosine, qui pro tempore fuerint perpetuo et notario infrascripto recipienti nomine dicte Elemosine et eius vel eorum quorum interest vel intererit, censualia infrascripta et agraria et totum ius et dominium quem et quod ex successione dicti patris mei, quondam, qui me instituit heredem universalem in suo ultimo testamento, habeo et percipio et habere et percipere debeo quolibet anno perpetuo, per liberum et franchum alodium, in diversis domibus et diversis peciis terre, quas diversi emphiteote infrascripti tenent per me et sub dominio et alodio meo in Lupricato, in parrochia Sancte Marie de Corniliano.*

71. ACB, *Testaments*, perg. 4-17-67. En el llibre de Testaments de la Pia Almoïna, on es recullen els registos d'aquestes escriptures, pot llegir-se: *Ramon Andreu, ciutedà de Barchinona. Testament fet en poder de Pere Vilar, notari de Barchinona, XIII. kalendas marci, any .M. CCC III., de lo qual feu hereva universal a na Saurineta, filla sua et cetera.* (ACB, P.A., *Llibre de Testaments*, I, fol. 309 v).

72. ACB, *Llibre Verd*, fol. 66 v.

Claramunt, sagristà de la Seu, al qui —el 12 de març de 1162— deixà part dels seus béns a aquesta parròquia, per tal d'alimentar tres pobres.⁷³

Més tard, però encara amb anterioritat a la reforma administrativa d'Arnau de Gurb, se'ns conserven varies donacions testamentàries, mitjançant les quals l'Almoina engrandí el seu patrimoni en aquesta parròquia.

Aquestes donacions foren tres. La primera la portà a terme Ramon Riera, canonge de la Seu, i un dels primers fundadors de porcions, el qual en el seu testament, del 31 de gener de 1241,⁷⁴ deixà —igual com a Cornellà— béns a Provençana.

Com succeïa amb les deixes que va fer a Cornellà, en el testament d'aquest canonge no se'ns informa del contingut de la dita honor; sí es diu, tanmateix, que aquesta propietat l'adquirí, el 24 d'agost de 1236, de Berenguer Andreu, i en l'escriptura s'especifica el seu contigut.⁷⁵

En primer lloc, li va vendre dos masos amb els seus termes, tinences —conrea-des i ermes— i amb totes les seves pertinences. Aquests dos masos eren en mans d'altres persones, possiblement emfiteutes lliures, que havien estat establertes en els dits masos pel seu venedor.⁷⁶

A més a més d'aquest traspass li va vendre els honors que tenien per a ell Arnau Ricolf i Berenguer de Trilea i altres persones més.⁷⁷ El document diu quines persones tenien aquestes terres, així com els censos pagats sobre aquestes propietats i les seves afrontacions.

73. ACB, *Libri Antiquitatum*, IV, f. 2-2v, núm. 6: *Sit notum cunctis, presentibus atque futuris, qualiter ego, Petrus, ecclesie barchinonensis sacrista, bono animo ac prompta voluntate, pro remissione peccatorum meorum et salute anime mee ac parentum meorum, dono et ofero Omnipotenti Deo et Canonice barchinonensis ecclesie, omnem meum alodium quod habeo in parrohechia Sancte Eulalie de Provinciana, et Sancte Marie de Speluncis, cum omnibus terminis et pertinenciis suis, cum omnibus decimis, omne planum et montanum, tam cultum quam eremum, cum omnibus sibi pertinentibus vel pertinere debentibus, cum arboribus que in eo sunt, cum omnibus ingressibus et egressibus suis.*» Aquesta escriptura ha estat publicada per BAUCELLS, J. *Gènesi de la Pia Almoina*, p. 59-61. També ens ofereix la mateixa transcripció SAGARRA I DE SISCAR, F.: *Sant Vicens de Sarrià. Dades i clartcies referents a la Història d'aquesta Vila i Parròquia*, Barcelona, 1921, p. 208-209.

74. ACB, *Testaments*, perg. 4-17-5: (...) *et totum honorem, quem emi, in parrochia de Provinciana, de Berengario Andrea, (...)*. Sobre l'activitat benèfica d'aquest canonge de la Seu de Barcelona, en parla Baucells, *Gènesi de la Pia Almonia*, p. 36-37.

75. ACB, perg. 4-56-9.

76. ACB, perg. 4-56-9: *In Dei nomine, sit omnibus notum quod ego, Berengarius Andree vendo per me et meos tibi, Raimundo de Riera, Barchinone canonico, et tuis et cui velis, per proprium, liberum et franchum alodium, ipsos duos mansos cum terminis et tenedonibus suis, cultis et heremis, et omnibus pertinenciis, quos ego habeo per alodium franchum, in parrochia Sancte Eulalie de Provinciana, in diversis locis. De quibus mansis, tenet unum per me Arnaldus Riculphi et alterum tenet Berengarius Trilea.*

77. ACB, *ibid.*: *Item vendo tibi et tuis et cui velis, omnes honores, cultos et heremos, quos dicti Arnaldus Riculphi et Berengarius Trilea et persone inferius scripte, per me tenent in dicta parrochia in aliquibus locis.*

Així doncs, aquests honors eren els següents: unes cases que tenia Arnau a Provençana;⁷⁸ altres cases que té Berenguer de Trilea;⁷⁹ una parcel·la de terra;⁸⁰ dues parcel·les de terra amb un hort contigu, de les quals una té Arnau i l'altra Berenguer;⁸¹ un camp que té Guillem de Guardiola al lloc anomenat Llacuna;⁸² una franja de terra que té Berenguer de Trilea, al lloc anomenat Curs;⁸³ el camp de Cocorella, que també tindrà Berenguer de Trilea;⁸⁴ altre camp que estarà en mans de Arnau;⁸⁵ dos horts de Berenguer de Trilea;⁸⁶ cinc parcel·les de terra situades al lloc dit Apiera, de les quals Ramon Batlle li donarà una quartera i mitja d'oli;⁸⁷ unes altres dues parcel·les de terra que tindrà en Pere Novell;⁸⁸ una altra parcel·la en poder de Guillem Trobat, a Terrers;⁸⁹ una *fexia terre* que tindran en comú determinades persones;⁹⁰ una altra parcel·la en mans de Berengària, filla del difunt Guillem de Mas;⁹¹ i, finalment, una altra parcel·la de Bertran Ripa.⁹²

A més a més de tot aquest patrimoni, s'inclouran en la donació els homes i les dones habitants dels diferents masos i cases, així com els serveis, les prestacions personals que feien aquestes persones, i determinats mals usos, com els que hem vist en la venda de la senyoria de Sant Feliu de Llobregat.⁹³

78. ACB, *ibid.*: *Domos quas Arnaldus Riculphi per me tenet in villa de Provinciana, ad censum unius morabatinos.*

79. ACB, *ibid.*: *et domos quas per me tenet Berengarius de Trilea.*

80. ACB, *ibid.*: *et quandam peciam terre in qua quondam fuerit domus ante ecclesiam Sancte Eulalie de Provinciana.*

81. ACB, *ibid.*: *et duas pecias terre, cum toto prato contiguo, eisdem versus meridiem, de quibus peciis terre tenet unam per me Arnaldus Riculphi et alteram Berengarius Trilea.*

82. ACB, *ibid.*: *Et campum quod tenet per me Guillelmus de Guardiola, in loco dicto Lacuna, cum toto prato, quod ad dominium teneo, que se tenet cum eodem campo.*

83. ACB, *ibid.*: *et unam faxiam terre quam tenet Berengarius Trilea, in loco dicto Curso.*

84. ACB, *ibid.*: *et campum de Cocorella, quod tenet idem Berengarius de Trilea.*

85. ACB, *ibid.*: *et campum quod tenet Arnaldus Riculfi.*

86. ACB, *ibid.*: *Duos ortos quos tenet Berengarius de Trilea.*

87. ACB, *ibid.*: *et quinque pecias terre, quas Raimundus Baiulus per me tenet ad censum unius quarterii et dimidii olei, in loco dicto Apiera et Valle de Quarto.*

88. ACB, *ibid.*: *Et duas pecias terre, quas per me tenet Petrus Novelli ad censum unius mancmutini et XVIIIo denariorum, in loco dicto Apiera et Valle de Quarto.*

89. ACB, *ibid.*: *Et unam peciam terre quam Guillelmus Trobat per me tenet ad censum unius paris caponum, in loco dicto Terrers.*

90. ACB, *ibid.*: *Et unam faxiam terre plantatam et ad plantandum quam per me tenet Iohannes Goday et Berengarius de Soler et Petrus Quartera et Pereta, filia quondam Petri Dominici.*

91. ACB, *ibid.*: *Et alteram peciam terre plantatam et ad plantandum quam tenet Berengaria, filia quondam Guillelmi de Manso.*

92. ACB, *ibid.*: *Et unam faxiam terre, plantatam et ad plantandum, quam tenet Betrandus Ripa, in loco dicto Bedertita.*

93. ACB, *ibid.*: *Hanc itaque omnia sicuti predictis terminis et affrontacionibus concluduntur et ter-*

El testador manarà que de les rendes provinents d'aquests honors, tant a Cornellà com a Santa Eulàlia, siguin alimentats diàriament dos pobres, tal i com es fa amb els pobres de Mestre Martí.⁹⁴

Uns quants anys més tard, el 30 d'abril de 1288, Berenguer d'Espells, en el seu testament, donarà a l'entitat totes les vinyes i els honors amb les seves pertinences i els seus drets que tenia a la Vila de Provençana.⁹⁵

El 18 d'octubre de 1300, Joan de Mas —gran benefactor de l'Almoina, encara que no n'és fundador— realitzà el seu testament pel qual cedí als pobres de l'entitat les rendes del seu mas situat a Provençana, que contenia diversos honors i pertinences.⁹⁶

Part d'aquests béns que ens mostra el *Llibre Verd* apareixen junts amb el títol *Istud est censuale que fuit de Bernardi de Sarriano*,⁹⁷ i consten de quinze parcel·les de terra.

Aquest canonge, en el seu testament datat el 29 de desembre de 1300,⁹⁸ va instituir als pobres de l'Almoina els seus hereus universals.⁹⁹ El contigut d'aquest llegat, que amb aquesta clàusula féu que caigués en mans de l'Almoina, no s'especifica en la dita escriptura, i és el que correspon a les declaracions núms. 77 a 91 del *Capbreu*, de Santa Eulàlia de Provençana.

Part d'aquest llegat deixat per Bernat de Sarrià es conté en dues escriptures, per les quals aquest canonge comprà part d'aquestes propietats¹⁰⁰, i són totes petites

minantur cum hominibus, scilicet, et feminis, censibus, usaticis, serviciis, senioratico, placitis, stacamentis, stabilimentis, homicidiis, cucuciis, exorchiis, laxationibus, intestationibus, (...) et cum omnibus locis, iuribus, vocibus et accionibus, realibus et personalibus, mihi in competentibus et competituris.

94. ACB, *ibid.*: *Ita quod, continue ecclesie Barchinone, de fructibus et eximentis dictorum honorum, procuret duos pauperes, cotidie semper, in eadem ecclesia, sicut procuratur ipsi pauperes, quos Magister Martinus ibi instituit.*

95. ACB, *Testaments*, perg. 4-2-66: (...) *pro remedio anime mee e pro remedio animarum parentum meorum (...) dimitto eidem Elemosine, imperpetuum, omnes vineas et alios honores cum omnibus pertinenciis et iuribus suis, quas et quos habeo in Villa de Provinciana; (...).* En virtut d'aquest mateix testament l'Almoina reberà béns a València, Barcelona, Mollet, Santa Perpètua de Mogoda i Gavà.

96. ACB, *Testaments*, perg. 4-10-45: *Item volo et mando que dictus manumissor stabiliat, perpetuo, mansum meum, cum honoribus et pertinenciis suis, quem habeo in parrochia de Provinciana, si suis ipsum in vita mea non stabilivero, et que de censualibus que inde habebuntur, faciat institucione pauperum quos pro anima mea et pro anima patris mei et matris mee, faciat procurari et reffici in reffectorio Sedis Barchinone, cum aliis pauperibus qui ibi procurabuntur.* Hi ha un trasllat d'aquest testament, datat l'11 de març del 1305, en el qual es conté la mateixa clàusula. (ACB, *Testaments*, perg. 4-10-95).

97. ACB, *Llibre Verd*, fol. 73 v.

98. ACB, *Testaments*, perg. 4-3-152.

99. ACB, *ibid.*: *Instituendo Deum et pauperes eius et pias causas, michi heredes universales.*

100. Es tracta de dos documents, en un d'ells, datat l'1 de desembre del 1283, el canonge comprà a Pere de Torrelles la propietat eminent de diverses parcel·les de terra, (ACB, perg. 4-56-

parcel·les de terra —*fexias terre*, diuen els documents—, la majoria de les quals són dedicades al conreu del cereal, tal i com s'observa per alguns dels censos pagats, que a més a més d'incloure la quarta part i el braçatge, paguen mitja batuda del gra —*mediam bateduram*.

2.1.9. Sant Boi de Llobregat. El domini que l'Almoïna començà a tenir a Sant Boi data de mitjan segle XIV, quan el 1347, Sança —muller de Bernat Durfort i veïna de Santa Maria del Mar— declarà la Pia Almoïna la seva hereva universal.¹⁰¹

Tanmateix, molt abans d'aquest testament —el 9 de juliol de 1305— una venda realitzada per Berenguer Roca donà a l'Almoïna el dret de cobrar un cens d'una quartera d'ordi i una punyera, damunt una parcel·la de terra que tindrà Guillem Ricart, i un altre cens de la mateixa quantitat, a mesura de Barcelona, damunt d'una altra parcel·la que tindrà Berenguer Cardona. Tot això era situat a Sant Boi, al lloc anomenat Macorcs.¹⁰²

2.1.10. Sant Climent de Llobregat. Molt minses són les notícies que posseïm per tal de reconstruir els inicis del patrimoni de l'Almoïna a Sant Climent. Per aquest motiu he hagut de seguir les informacions de Tarafa que resumeix Baucells.¹⁰³

L'1 de desembre de 1251, Berenguer Durfort comprà tres parcel·les de terra pel preu d'una lliura i quinze sous a Pere de Torre, situades a Sant Climent, dintre del terme d'Aranprunyà i que, segons Tarafa, les vengué més tard a l'Almoïna.¹⁰⁴

2.1.11. Molins de Rei. L'inici del domini de l'Almoïna a Molins de Rei, una de les poblacions més allunyades del centre urbà barcelonès, és degut a una donació feta el 30 de setembre de 1291 per Ponç Ramon, canonge de Barcelona, que cedí a la institució determinats censos sobre diversos immobles, que sumaven la xifra de 27 morabatins i 18 diners barcelonins.¹⁰⁵ Aquests immobles —dels quals alguns eren

24). Dels tretze emfiteutes que apareixen en aquest document sols de cinc sabem amb seguretat que corresponen als que venen senyalats en el *Llibre Verd*. En virtut de la segona escriptura, que porta data del 29 de gener del 1292, Bernat de Sarrià adquirí el domini directe sobre sis parcel·les de terra que el venedor -Ramon Gerard- tenia establertes a diversos emfiteutes. (ACB, perg. 4-56-26).

101. ACB, *Testaments*, perg. 4-3-136: L'escriptura és datada el 3 de novembre de 1347.

102. ACB, perg. 4-59-15. El document és mal conservat i la part on es troba el fet dispositiu queda afectada.

103. Vid. BAUCELLS, J. *El Baix Llobregat*, p. 105.

104. El document de venda no se'ns ha conservat, però probablement estaria fet amb posterioritat a la composició del *Llibre Verd*, és a dir, el 1326, ja que no apareix ressenyada cap notícia de Sant Climent.

105. ACB, perg. 4-63-7: *In Christi nomine, sit omnibus cunctis quod ego, Poncius Raimundi, canonicus Barchinone, attendens quod de bonis temporalibus ea sola perpetuo retinentur, que pro Christi nomine et suo servicio impenduntur, idcirco sponte et mera liberalitate et ex certa sciencia, ob remedium*

situats a la ciutat de Barcelona— van romandre en mans d'emfiteutes i eren compostos, generalment, de cases i d'algunes terres de conreu.¹⁰⁶

El *Capbreu* ens mostra, però, onze declaracions d'emfiteutes que diuen tenir per *la dita Almoyna als Mulins del Rey*, diverses terres de conreu. Aquesta part del domini estarà formada per una vinya compartida entre diferents emfiteutes.¹⁰⁷

La part, però, més important del domini de l'Almoina a Molins de Rei arribà cap a la fi del segle XVI, quan Bartomeu de Miramat, notari d'aquesta població, deixà a l'Almoina el 1389, en virtut del seu testament, part del seu patrimoni.

2.2. Evolució del domini entre el 1330 i el 1350

Després de tot el que hem dit a les pàgines anteriors, toca ara veure com va anar evolucionant aquest patrimoni durant els anys centrals del segle XIV.

El 1330 la Pia Almoina gaudia d'un domini bastant extens dintre de l'àmbit del Territori de Barcelona, i els seus béns tenien un caràcter heterogeni: anaven des d'un conjunt innumerable de parcel·les de terra conreades per emfiteutes lliures, passant pel domini de masos i cases, fins arribar a la possessió d'un extens poder jurisdiccional, com és el cas de Sant Feliu de Llobregat.

La part quantitativa i, alhora, qualitativament més imporant d'aquest patrimoni, quedava centrada a Santa Coloma de Gramenet, Santa Eulàlia de Provençana, Cornellà, Sant Joan Despí i Sant Feliu de Llobregat, i restaven en un segon pla poblacions com Sant Boi, Sant Climent o Molins de Rei.

et salutem anime mee et parentum meorum et omnium fidelium, dono et offero, donatione perfecta et irrevocabili inter vivos, Domino Deo et Helemosine Sedis Barchinone et vobis Raimundo de Nagera, precentor Sedis, et Berengario de Papiolo, canonico eiusdem Sedis, procuratoribus dicte Helemosine, ac successoribus vestris perpetuo, totum illud censuale viginti septem morabatinos auri fini et ponderis recti, et decem et octo denarios [...], totum et quolibet aliud ius, quod habeo et percipio partim per alodium, partim ad feudum ut infra sequitur.

106. ACB, *ibid.*: *In domibus uxoris Bartholomei Novelet, unum morabatinum; met in domibus Petri Calcau, unum morabatinum; et in domibus Raimundi Genestera, quatuor morabatinos; et in domibus Bernardi de Serriano, unum morabatinum et medium; et in domibus Petri Marcii, unum morabatinum et medium; in Burgo Barchinone, prope Domum Mercedis Captivorum, quas omnes domos ego teneo per dictam Helemosinam ad censum unius morabatini; et quatuor morabatinos censuales, quos habeo et percipio apud Villam Molendinorum Regalium de Lupricato, in domibus Guillelmi Balaronis, sub dominio et alodio Domini Regis; et quatuor morabatinos censuales, quos per franchum alodium habeo et percipio in ortis et vineis, quos et quas en Sabater et Sibilia, Guillelmus Ferrarii et Petrus Dertusa tenent per me iuxta ipsam Villam Molendinorum Regalium.*

107. ACB, *Llibre Verd*, Molins de Rei, no 1: *Ha la dita Almoyna als Mulins del Rey Ia vinya de que fan los devall escrits, qui la tenen entre tots, in festo Sancti Bartholomei.*

Segons les fonts consultades, he pogut diferenciar tres etapes pel que fa a la constitució del patrimoni de l'Almoïna dintre del Territori de Barcelona.

Una primera etapa que aniria des dels inicis fins al 1275, moment de la reforma administrativa d'Arnau de Gurb. En aquesta etapa, l'Almoïna ja tenia béns a Sant Andreu de Palomar, Badalona, Sant Joan Despí, Cornellà, Santa Eulàlia de Provençana i Molins de Rei.

Una segona etapa agafaria els anys compresos entre 1276 i 1326, moment en què finalitzà la confecció del *Llibre Verd*. Ara amplia el seu domini a Santa Coloma i Viladecans.

Per últim, l'etapa dels anys compresos entre 1327 a 1350, en la qual l'Almoïna s'extengué a la resta de poblacions tractades en aquest estudi.

Pel que fa a l'ampliació del domini en aquest últim període, s'observa que és marcada d'igual manera tant per les donacions testamentàries¹⁰⁸ com pels contractes de compra-venda.

A Santa Coloma de Gramenet l'Almoïna amplia el seu patrimoni adquirint les deu parts de la Torre Baldovina que havien estat de Francesc Grony.

Per diversos motius que ara no cal tractar¹⁰⁹ Arnau Ballester les va adquirir per compra feta el 13 de setembre de 1344¹¹⁰ i quatre anys més tard les va donar a l'Almoïna en virtut del seu testament, pel qual declarà a l'entitat i a l'Hospital d'en Vilar els seus hereus universals.¹¹¹

Una altra deixa testamentària va venir de mans de Francesc Grony, el qual, el 29 de setembre de 1343, comprava a Galcerà de Castellbisbal la jurisdicció de la vila i

108. Les més importants d'aquestes donacions són les portades a terme per Bernat Casas, el 1332; per Sança, muller de Bernat Durfort, el 1347; per Arnau Ballester, el 1338; i per Francesc Grony, el 1348.

109. Em remeto a l'obra de BAUCCELLS, J. *El Maresme y la Pia Almoïna*, p. 36, on s'expliquen els entrebancs pels quals passà la propietat d'aquesta Torre.

110. ACB, perg. 4-90-51: *In Dei nomine, noverint universi quod Nos, Raimundus de Valle et Bernardus de Valle, fratres, filii Raimundi de Valle, quondam, mercatoris civis Barchinone, gratis et ex certa sciencia, per nos et omnes heredes et successores nostros quoscumque, vendimus et ex causa vendicionis concedimus vobis, venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, per liberum et franchum alodium, Turrem nostram vocatam Baldovina, sitam infra parrochiam Sancte Columbe de Gramaneto, cum fortalicio et domibus eiusdem Turris et cum casali molendinorum, que ibi sunt et lucro et moligio eorum et aqua de qua molunt, reguis resclosis, aqueductis et aliis iuribus eorundem et cum manso vocato Matheu et censuali et hominibus et mulieribus et aliis iuribus eiusdem mansi et cum omnibus aliis honoribus et possessionibus eiusdem Turris. Item vendimus vobis, dicto venerabili Arnaldo Balistarii et vestris et cui sive quibus volueritis, perpetuo et in ipsa vendicione comprehendi et intelligi volumus, omnia vasa vinaria que habemus in sellario dicte Turris.*

111. ACB, Testaments, perg. 4-1-3: *Omnia vero alia bona mea, mobilia et immobilia, ubicumque sint et michi pertineant, quacumque racione, dimitto pauperibus ecclesie Sedis Barchinone et pauperibus Hospitalis de n Vilar, quod administratur per consiliarios civitatis Barchinone, instituens ipsos pauperes michi heredes universales equis partibus.*

el terme de Santa Coloma de Gramenet, tal i com es desprèn del document del 25 de setembre de 1343, que conté la presa de possessió d'aquesta jurisdicció.¹¹²

Cinc anys més tard, el 19 de març de 1348, deixà a la Pia Almoina en el seu testament aquesta jurisdicció¹¹³ i trigà més de deu anys a prendre possessió.¹¹⁴

A Badalona el patrimoni es va mantenir quasi inalterat. De fet no he trobat cap compra de l'Almoina durant aquest període. Sols ha estat conservada una escriptura que conté el reconeixement d'homes propis de Berenguer Reixac, Pere Riba i Jaume Ram, que feren jurament de fidelitat als procuradors de l'Almoina pel seus masos, coneguts pels mateixos noms.¹¹⁵

D'aquests tres masos, dos d'ells —el Mas Reixac i el Mas Riba— es contenen ja en el *Llibre Verd*.¹¹⁶ Tanmateix no succeeix igual amb el Mas Ram, que tampoc no apareix documentat en el fons de Badalona. Això fa pensar que fou adquirit per l'Almoina durant aquest període i que l'escriptura de venda no ha estat conservada.

A Sant Joan Despí l'Almoina rebrà béns d'importància molt minsa i es contenen en el testament d'Arnau Ballester. Aquest personatge deixà a l'entitat dues par-

112. ACB, perg. 4-90-99: *Noverint universi, quod die veneris, qua computabatur sexto kalendas octobris anno Domini millessimo trecentesimo quadragesimo tercio, (...) venerabilis Galcerandus de Castro Episcopali, nomine suo proprio et nomine etiam procuratorio domine Blanche, uxoris ipsius venerabilis Galcerandi, de qua quidem procuracione sua plene constat per instrumentum publicum inde factum per me, Guillelmum de Insula, notarium supradictum, octavo kalendas octobris anno predicto, et ex potestate super hoc ipsi venerabili Galcerando tradita et concessa, tradidit venerabili Ffrancisco Grunni, civi Barchinone, possessionem vel quasi ville de Sancta Columba de Gramaneto, cum hominibus et feminis ipsius ville et parrochia eiusdem ville, et cum iuridiccionem, dominio, intestiis, exorquiis et quovis alio iure ipsorum, et cum censualibus, censibus, proventibus et cum omnibus iuribus et pertinentiis ipsorum, per liberum et franchum alodium, que et quos, dictus venerabilis Galcerandus de Castro Episcopali, nomine suo proprio et nomine etiam procuratorio dicte domine Blanche, eius uxoris, per liberum, scilicet, et franchum alodium, vendiderat dicto venerabili Ffrancisco Grunni et suis et quibus ipse velit perpetuo, prout de ipsa vendicione melius et plenius apparet per instrumentum publicum inde factum per me, notarium supradictum, septimo kalendas octobris anno predicto.*

113. ACB, Testaments, perg. 4-7-6: *Volo et mando quod rector ipsius presbiteratus, pro sustentacione vite sue, habeat, teneat et possideat ac recipiat, totam partem meam et ius, quam et quod habeo et possideo ac percipio et habere et possidere ac percipere debeo in villa vocata de Sancta Columba, cum omnibus, scilicet, redditibus et dominio et aliis turibus suis.*

114. Vid. ACB, perg. 4-90-100, datat el 29 de maig de 1354.

115. ACB, perg. 4-92-7: *Noverint universi quod nos, Berengarius de Rexacho, Petrus Riba et Jacobus de Ramo, de parrochia Sancte Marie de Bitulona, confitemur et recognoscimus vobis, venerabili Berengario de Durbanno, canonico Barchinone, procuratori et administratori Elemosine pauperum eiusdem Sedis, una cum venerabili Geraldo Çelorri, canonico dicte Sedis, absente, quod racione mansorum nostrorum et aliorum honorum et possessionum, quos et quas nos tenemus et tenere debemus pro dicta Elemosina et sub dominio et alodio eiusdem, sumus et esse debemus homines proprii, solidi, habitantes et affocati dicte Elemosine et procuratorum suorum, nomine eiusdem.*

116. Vid. ACB, *Llibre Verd*, fol. 82 r.

cel·les de terra que havia comprat a Guillem de Ripa el 7 de febrer de 1333¹¹⁷ i que un dia més tard Arnau cedí al seu venedor en règim emfitèutic.¹¹⁸

Aquest mateix —Arnau Ballester— deixarà determinats censos damunt parcel·les de terra que ja abans havia comprat a les següents persones: un cens de 112 sous barcelonesos, repartits per diverses terres a Guillemona, filla de Pere Valls i muller de Pere Reia, el 30 de setembre de 1329;¹¹⁹ un censal de 40 sous barcelonesos damunt parcel·les de terra, a Ferrer Moragues i al seu fill Berenguer, els quals tenien en aquesta parròquia, al lloc anomenat Gual, el 30 de juny de 1334;¹²⁰ un censal de 2

117. ACB, perg. 4-85-23: *In Dei nomine, sit omnibus manifestum quod ego, Guillelmus de Ripa, de parrochia Sancti Iohannis de Pinu, gratis et ex certa sciencia, vendo vobis venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, per liberum et franchum alodium, quandam peciam terre cum introitibus et exitibus ac omnibus pertinentiis et iuribus suis, quam habeo in dicta parrochia, iuxta mansum meum de Ripa. (...) Item quandam aliam peciam terre cum introitibus et exitibus ac omnibus pertinentiis et iuribus suis, quam habeo et possideo in dicta parrochia, satis prope dictam aliam peciam terre.*

118. Vid. ACB, perg. 4-85-47.

119. ACB, perg. 4-84-10. *Totum censuale et totum dominum, faticam et quodlibet aliud ius quem habemus et accipimus et habere et accipere debemus super quadam pecia terre, cum vinea in ea plantata, et pertinentiis suis, quam Bernardus Coscoy, de parrochia Sancti Vincencii de Serriano, ad censum trium solidorum et sex denariorum monete Barchinone de terno; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Raymondus de Ramo, de eadem parrochia, ad censum trium solidorum et sex denariorum dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Petrus Rovire, de dicta parrochia de Serriano, ad censum quatuordecim solidorum dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam idem Petrus Rovire ad censum novem solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea in ea plantata, quam Guillelmus de Turri, de dicta parrochia, ad censum quindecim solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Berengarius Moneth, de dicta parrochia, ad censum decem solidos; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Berengarius Morera, de dicta parrochia, ad censum quatuordecim solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum pertinentiis suis, quam Jacobus Gombaldi, de dicta parrochia, ad censum novem solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, quam Bernardus Fferrarii, civis Barchinone, commorans prope Ecclesiam Sancte Marie de Pinu, ad censum octo solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, quam Arnaldus Radulfi, de dicta parrochia, ad censum sex solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Romeus Rovire, de dicta parrochia, ad censum undecim solidos dicte monete; et super quadam alia pecia terre, cum vinea ibi plantata, quam Romeus Badie, de dicta parrochia de Serriano, ad censum novem solidos dicte monete, habent et tenent pro nobis sub alodio franquitudinis in dicta parrochia Sancti Iusti de Vercio in quadam montanea que est supra mansum nostrum, vocatum de Valle.*

120. ACB, perg. 4-84-12: *In Dei nomine, sit omnibus manifestum quod nos, Fferrarius Moragues et Berengarius Moragues, filius eius, de parrochia Sancti Iusti de Vercio, gratis et ex certa sciencia, vendimus per alodium franquitudinis, vobis, venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, totum censuale quadraginta solidorum monete Barchinone de terno, cum toto dominio et alio iure eiusdem, quod per alodium franquitudinis habemus et percipimus et habere et percipere debemus singulis annis, super diversis peciis terre cum vineis ibi plantatis et pertinentiis et iuribus earum, quas subscripte persone seu emphiteote habent et tenent pro nobis sub dominio et alodio franquitudinis, in dicta parrochia, in loco vocato Guali. Els emfiteutes d'aquestes parcel·les, són: Pere Ferriol, Guillem Carbonell, Pere Sunyer i Bernat Libra.*

sous barcelonesos, pagadors a la festa de Sant Miquel, damunt una vinya que Bernat d'Orisio tenia sota domini i alou de Romeu Roure, el 13 de juny de 1337;¹²¹ un censal d'1 morabatí, pagador el dia de Nadal, i que Bernat de Torricela tenia sota domini i alou de Ferrer Moragó, el 10 de març de 1338;¹²² i, per últim, un censal de 10 sous barcelonesos pagadors a la festa de Santa Maria d'agost, que Borràs Martorell tenia sota domini i alou de Pere Gauter, també el 10 de març de 1338.¹²³

Per últim, el 12 d'octubre de 1332, Bernat Casas i la seva dona feren donació *ob remedium anime mee* d'un cens d'un morabatí, pagador el dia de la Santa Creu de maig, que tenien i rebien sobre un mas amb cases i honors i que havien establert a Agnès, muller d'Arnau De Soler, i al seu fill Berenguer, tots dos de la parròquia de Sant Joan Despi.¹²⁴

121. ACB, perg. 4-84-16: *In Dei nomine, sit omnibus manifestum, quod ego, Romeus de Querchu, de parrochia Sancti Vincencii de Serriano, gratis et ex certa sciencia, per me et omnes heredes et successores meos, vendo vobis, venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, totum censuale duorum solidorum, monete Barchinone perpetue de terno, et totum dominium et quodlibet aliud ius, quem habeo et accipio et habere et accipere debeo, singulis annis, in festo Sancti Michaelis mensis septembris, super quadam pecia terre cum vinea ibi plantata et pertinenciis et iuribus suis, quam Bernardus de Orisio, de dicta parrochia, habet et tenet pro me ad dictum censum, et ego, ipsam peciam terre, teneo pro vobis et sub dominio et alodio vestro, in parrochia Sancti Iusti de Vercio, in loco vocato Ça Vall.*

122. ACB, perg. 4-84-14: *In Dei nomine, sit omnibus notum, quod ego Fferrarius Moragoni, de parrochia Sancti Iusti de Vercio, gratis et ex certa sciencia, per me et omnes heredes et successores meos, vendo et ex causa vendicionis concedo vobis, venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, per proprium, liberum et franchum alodium, totum censuale unius morabatini, pro quo solvuntur et solvi debent novem solidos monete Barchinone de terno, cum toto dominio et alio iure eiusdem, quod habeo et percipio et habere et percipere debeo, singulis annis, in festo Nathalis Domini, super quadam pecia terre cum vinea, partim plantata et partim ad plantandum, et omnibus pertinenciis et iuribus suis, quam Bernardus de Turricella, de eadem parrochia, ad dictum censum unius morabatini, habet et tenet pro me et sub dominio et alodio meo, in dicta parrochia in loco vocato Torrente Bono.*

123. ACB, perg. 4-84-15: *In Dei nomine, sit omnibus manifestum, quod ego Petrus Gaucerii, de parrochia Sancti Iusti de Vercio, gratis et ex certa sciencia, per me et omnes heredes et successores meos, vendo, et ex causa vendicionis concedo vobis, venerabili Arnaldo Balistarii, civi Barchinone, et vestris et quibus velitis, perpetuo, totum censuale decem solidorum, monete Barchinone de terno, singulis annis solvendorum in festo Sancte Marie mensis augusti, et totum dominium et quodlibet aliud ius, quod habeo et accipio et habere et accipere debeo, super quodam pecia terre, cum pertinenciis et iuribus suis, quam Borracius Martorelli, de parrochia Sancti Vincencii de Serriano habet et possidet in dicta parrochia Sancti Iusti de Vercio, in loco dicto Jonchars et tenet pro me, per alodium franquitudinis ad dictum censum decem solidorum.*

124. ACB, Testaments, perg. 4-3-112: *Item totum censuale unius morabatini et totum dominium et aliud ius, que nos habemus et accipimus, et habere et accipere debemus super quodam mansum, cum domibus ibi constructis et cum omnibus honoribus et possessionibus et pertinenciis et iuribus suis, quem Agnes, uxor Arnaldi de Solerio, quondam, de parroquia Sancti Iohannis de Pinu, et Berengarius de Solerio, filius ipsorum coniugum, heresque universales dicti patris sui, quondam, ad dictum censum unius morabatini, annuatim solvendi in ffesto Sancte Crucis mensis madii, habent et tenent per nos, qui hec tenemus per dictam Elemosinam, et sub dominio et alodio eiusdem, in parrochia supradicta.*

La Pia Almoïna engrandí també el seu domini a Cornellà gràcies, igualment, a Arnau Ballester, qui deixà béns, encara que de poca importància. Aquests béns es contenen en l'escriptura datada el 23 de juliol de 1336, per la qual el dit Arnau realitzava a favor de Pere Rovira i de la seva esposa Sibília reducció i nou establiment d'una vinya que tenia a Cornellà, al lloc anomenat Pontonal.¹²⁵

A Santa Eulàlia de Provençana, Bernat Casas i la seva dona, el 12 d'octubre de 1332, retornaran a l'Almoïna els drets sobre un cens de 2 morabatins pagadors a la festa de Sant Miquel, damunt una terra en part plantada de vinya, que tenien establerta a Pere de Terrers, fill de Guillem de Terrers, de la dita parròquia, al lloc dit Planes de Terrers, i que els testadors —com a senyors mitjans— tenien sota alou de l'Almoïna.¹²⁶

A Sant Boi, la part més important del seu domini arribà el 3 de novembre de 1347, quan Sança, muller de Bernat Durfort, declarava en el seu testament, l'Almoïna la seva hereva universal.¹²⁷

Els béns deixats per Sança es componen de diverses donacions de les quals va ser objecte. Donà a l'Almoïna els béns que li deixà el seu fill Pere Bernat Durfort el 1333¹²⁸ i aquells que havien estat del seu marit Bernat Durfort, i que es contenen en el testament de Bernat.¹²⁹

125. Vid. ACB, perg. 4-58-9. La resta de propietats en aquesta parròquia arribà mitjançant Bartomeu de Miramat, notari de Molins de Rei, el qual en el seu testament del 1389 deixà tots els seus béns a l'Almoïna.

126. ACB, *Testaments*, perg. 4-3-112: *Item totum censuale duorum morabatinorum, dominium et aliud ius, que nos habemus et accipimus et habere et accipere debemus, super quadam pecia terre, cum vinea partim ibi plantata, et cum omnibus pertinentiis et iuribus suis, quam Petrus de Terreriis, filius Guillelmi de Terreriis, quondam, de parrochia Sancte Eulalie de Provinciana, ad dictum censum duorum morabatinorum, annuatim solvendorum in ffesto Sancti Michaelis, habet et tenet per nos, qui hec tenemus per dictam Elemosinam, et sub dominio et alodio eiusdem, in dicta parrochia, in loco vocato Planes de Terres, qui solebant antiquitus vocari Piera.*

127. ACB, *Testaments*, perg. 4-18-4: *Instituto michi heredem universalem Elemosinam pauperum Sedis Barchinone, volens et ordinans que solutis et completis, omnibus et singulis, per me superius ordinatis, que fieri, solvi et compleri volo ante omnia, per dictos manumissores meos de bonis meis, de residuo ipsorum bonorum, iurium et accionum meorum, emantur tot redditus per alodium franchum quot inde haberi poterunt et quod, de ipsis redditibus, in refectorio dicte Sedis, procurantur et reficiantur semper quolibet die toto pauperes, quot inde procurari et refici poterunt prout alii pauperes in ibi procurantur et reficiuntur.*

128. ACB, perg. 4-59-17: *In nomine Domini, noverint univarsi quod ego, Petrus Bernardi Durfortis, civis Barchinone, filius Bernardi Durfortis, quondam, civis eiusdem civitatis, et vestri domine Sancie, que fuistis uxor eiusdem, non dolo inductus nec metu compulsus nec errore lapsus, set bono animo et spontanea voluntate et ex certa sciencia, (...) dono et concedo vobis, dicte domine Sancie, matri mee, et vestris et quibus velitis, perpetuo donacione perfecta et irrevocabili inter vivos, omnia bona mea, mobilia et immobilia et res meas quecumque sint et etiam ubicumque et tam habitas quam habendas.*

129. ACB, *Testaments*, perg. 4-2-1. Aquest testament no ha pogut consultar-se. Per aquest motiu em remeto a les informacions donades per BAUCCELLS, J. *El Baix Llobregat*, p. 70-74.

3. Conclusió i valoració final

A hores d'ara no podem encara arribar a unes conclusions definitives sobre el que va ser el conjunt del domini d'aquesta entitat benèfica barcelonina i el que va representar dins l'estructura del camp català baix-medieval. Manca un estudi de dimensions molt més grans, no sols quant a l'extensió geogràfica, sinó també, quant a un abast cronològic molt més ampli, que ens permeti de veure les diferències entre el camp i la ciutat, i l'evolució des dels seus inicis (1161), i les seves darreries, a principis d'aquesta centúria. Per aquests motius, el qui subscriu aquest treball porta a terme l'estudi de l'origen i el contigut d'aquest domini urbà i rural, des del 1161 —moment de naixement de l'Almoina de Barcelona— i l'època central del segle XIV.

Després, però, del vist fins ara podem fer una primera valoració, que les pròximes recerques s'encarregaran de puntualitzar, sobre el que era aquest extens patrimoni en l'àrea estudiada, caracteritzada per ser a mig camí entre el món rural en sentit estricte, i el món urbà.

En un primer moment es veu que el patrimoni de l'Almoina es va anar formant mitjançant les compres, les donacions *inter vivos* i les donacions testamentàries. Aquestes propietats que adquirir a poc a poc són, en la majoria dels casos, petites propietats de caràcter rural —terres de conreu o de pasturatge— o de dimensions una mica més representatives: cases, masos, molins etc.

Destaca objectivament, en l'àrea treballada, el senyoriu de Sant Feliu de Llobregat, que no serà l'únic del qual gaudirà l'Almoina.¹³⁰

Finalment, tal i com diem en la introducció, l'Almoina, malgrat ésser una institució de caràcter urbà, s'expandí pel territori proper a la ciutat de Barcelona, la qual cosa va fer que establís relacions entre aquests dos àmbits: el camp i la ciutat. Aquestes relacions nasqueren, fonamentalment, per donacions i vendes que feren a l'Almoina els rics burgesos barcelonins que amb anterioritat s'havien establert al camp amb el propòsit d'imitar, d'alguna manera, la noblesa de sang, i convertir-se, com diu C. Cuadrada, en «senyors de la terra».

Malgrat això l'Almoina tampoc no va perdre el seu interès per la ciutat de Barcelona. En algun cas veiem engrandir el seu domini a la ciutat, encara que això comporti una «pèrdua» d'immobles a altres indrets. Em refereixo a les permutes fetes a Sant Andreu de Palomar i San Just Desvern.

130. Cal recordar aquí els senyorius de Garraf i Sitges i les extenses propietats que va posseir al Penedès.